

§. 15.

Det forudm værende Kongelige Slot **Amalienborg** var bygt af Kong Friderich den Tredies Enke-Dronning Sophia Amalia til et Enke-Sæde med en Slots-Kirke, som blev indviet den 12. Marty Aar 1673 af den Siællandske Biskop, Doct. Hans Wandal. Dette Slot var en smuk, regulair Bygning med et plat Italiensk Tag, samt med smukke Balustrader ziret. Ved Slottet var en smuk, stor Slots-Hauge. De brede Grave rundt omkring Amalienborg Slot og heele Haugen vare beklædte med tilhugne Kampesteene, hvilke havde tilforn staaet i et Bulværk af hugne Kampesteen i Gammelstrands Kanal. (See Første Tome pag. 409). Dette smukke Slot blev beboet af Hendes Kongelige Majt. Enke-Dronning Sophia Amalia til Hendes Døds-Dag den 20. February Aar 1685. Paa Aversen af Hendes Begravelses-Medaille sees Prospecten af Slottet Amalienborg tilligemed Slots-Haugen og en Urne, staaende midt i Haugen. I Afsnittet staaer: *XX Febr. MDGLXXXV*. Paa Reversen staaer denne latinske Inscription: *Sophiæ Amaliæ Daniæ Norv. Vand. Goth. Regina Cineribus Christianissimis Sacrum XXVI Mart.* (som var Liig-Processions-Dagen). Derunder staaer det Danske og det Lüneborgske Vaaben. De to Bogstaver O. B. betyde Medailleurens Navn.

Fire Aar efter Enke-Dronningens Død blev dette smukke Slot om Aftenen den 19. April 1689 lagt i Aske ved en ulykkelig Ildebrand, som ved nogle Operisters Uforsigtighed opkom i det til Slottet anbygget Opera-Huus, hvor samme Aften i det Kongelige Herskabs Nærværelse skulle have været opført en Opera, hvori de hedenske Guder Mars, Castor og Pollux, saa og Perseus en Quadrille fore paa Skyerne, og ved deres Ankomst skulle bæres med Raketter og Skud. Theatrum var prydet med en Deel Enebær-Riis, hvori af Forseelse og Uagtsomhed kom Ild, som i saadan Hast greb saa stærk om sig, at den mindste Deel af Tilskuerne, som forventede det Kongelige Herskabs Ankomst, fik Tid at rædde Livet og at undkomme.

Thi den Dør, som gik fra Opera-Huset til Slottet, var tillukt, og ikkun een eneste Dør blev aabnet paa Opera-Huset, som Folk kunde slippe ud ad. Hvilken Udgang i en Hast blev tilstoppet af de mange angstfulde Tilskuere, der her trængde sig sammen, een paa den anden, saa at ingen kunde slippe ud og blive ræddet for Trængselens Skyld. I denne ulyksalige Ildebrand omkom ynkeligen 280 Personer, hvilke dels af Røgen bleve qvalte, dels af Ilden fortærede og opbrændte, dels af den store Trængsel trykte og traadte ihjel, saa at næsten alle fornemme Familier savnede nogle af deres Paarørende. Til al Lykke var det Kongelige Herskab ikke ankommen, men var underveis og maatte vende tilbage ved tilbragte Tidende om denne opkomne, ulykkelige Ildebrand. Ved den Leilighed gik Slottet Amalienborg i Løbet og blev af samme Ild næsten fortæret. Det øvrige af Slottet, som blev af Ildens Lue sparet, blev siden gandske afbrudt, og de Materialier, som til anden Brug vare tienlige, bleve anvendte deels til andre Bygninger, dels i sær til Garnisons Kirkens Opbyggelse.

Fra Aar 1689 laae baade Slottet og Haugens Grund gandske øde og ubeboet, indtil at Kong Friderik den Fierde lod Pladsen af det afbrændte Slot gjøre reen, ryddelig og planere, lod derpaa andlægge en Hauge og en Mynsterplads. Ved den søndre Ende mod Garnisons Kirken blev andlagt en temmelig stor og ziirlig Lyst-Hauge, ziret med en Deel konstige og fortræffelige Billeder af hviid Marmor nemlig: Orpheus og Eurydice, forfærdigede af den berømte Florentiner Johan Baratta. Ligeledes de fire Aarets Tider af hviid Marmor, en Mercurius af Kobber forgyldt, etc. Denne Hauge var adskilt fra Mynsterpladsen ved nogle Orangerie- og Stald-Bygninger, saa og Pavillons, iblant hvilke den mellemste var den største Pavillon, hvori Kongen holdt Taffel, naar han lod Kiøbenhavns garnisonerende Regimenter mynstre for sig. Bemælte Pavillons-Bygning bestod af en stor ottekanted Sahl i Midten, som var forsynet med en Kuppel og Lanterne, og af fire Cabinetter, hvortil var Indgang fra Sahlen.

Fra samme Sahl vare fire Udgange, een til Mynsterpladsen, een til Haugen og een til hver af Orangerierne, som laae paa hver Side af Bygningen. Uden for Haugen mod den nordre Ende var andlagt en stor Mynster-Plads, som strakte sig lige ud til Toldbod-Vejen, som gaaer forbi Kastellet. Langs med Slots-Graverne stod en Allee af Linde-Træer. I Slotsgraverne saae man Svaner at opholde sig; uden om Graverne var et høyt Stakkitværk, som indhegnede Haugen. Aftegningen paa ommældte Pavillon sees paa Tab. XXI og paa Slotshaugen paa Tab. XXII i Thuras Hafnia Hod. pag. 93 og pag. 95. I denne Tilstand forblev Amalienborg-Plads til Kong Christian den Siettes Død. Og endskiønt denne store Plads laae inden for Stadens Fæstnings-Volde, saa gjorde den kun liden Nytte.

Af den Aarsag besluttede Kong Friderich den Femte kort efter sin Regiærings Tiltrædelse at benytte sig af denne anseelige Grund paa Amalienborgs ødeliggende Plads, som er 1300 Alen lang og 700 Alen breed, for at forøge sin Kongelige Residenz-Stad med nye Bygninger til den aarlig tiltagende Folke-Mængdes Nytte. Aar 1749 den 12. September gav Kong Friderich V bemælte Amalienborg-Plads til Bebyggelse uden Betaling, tilligemed visse Aars Frihed for Indquartering og Paalæg. Den heele Grund blev afdeelt i sex Qvarterer og ethvert af disse igien afdeelt i Huus- og Gaardpladser efter det Maal, som nogen begiærede og lod sig tegne for at bebygge med regulaire og anseelige Huse. Alt dette Distrikt, som forhen blev kalden Amalienborg-Plads, kaldes nu fra den Tid af, at det blev bebyggt, Friderichs-Qvarter eller Friderichsstad.

§. 16.

Frideriks-Qvarter eller Frideriksstad (som dog endnu i daglig Tale af Almuen gemeenlig kaldes Amalienborg efter sit gamle Navn), har sit Navn af Kong Friderik den Femte, som Aar 1749 lod samme nye Distrikt andlægge og bebygge. Det begynder ved Garnisons- Kirken

med den nordre Side af St. Annæ Gade og gaaer til Toldbod-Vejen, som løber forbi Kastellet. Det er inddeelt i 6 Gader og et Torv, som kaldes Frideriksstads-Torv. Dette heele Distrikt er af Bygninger den skønneste Deel af Kiøbenhavn; thi den pranger med de prægtigste Pallaier og Gaarde, ved hvis Architectur at betragte en Kiænder og Elsker af Bygningskonsten ræt kand forlyste sine Øyne. Gaderne ere disse:

1. **Frideriksgade**, som gaaer tvært igiennem Quarteret fra den i Bygning staaende Frideriks-Kirke over Torvet ud til Havnen eller Strømmen.
2. **Amaliægade**, som gaaer langs igiennem Quarteret over Torvet ned til St. Annæ Gade.
3. **St. Annæ Gade**, hvis nordre Side hører til Frideriksstad, men den søndre Side til Nye Kiøbenhavn, hvorudover denne Gade er forhen ommældt pag. 242.

§. 17.

Frideriks-Plads eller Frideriksstads Torv er en offentlig, stor Plads af ottekantet Figur, omgiven med fire prægtige opbygte Palladser, alle af ligedan Architectur og aabnes allene paa de fire Stæder, hvor de igiennemløbende tvende Gader, nemlig: Frideriks- og Amaliæ-Gader overskiære Pladsen, saa at ethver af disse fire Palladser ligger imellem tvende Gader. Midt paa denne Plads staaer Kong Friderik den Femtes Statue til Hest, opsat paa et Marmor-Postament.

§. 18.

Kong Friderich den Femtes Statua Equestris zirer Frideriks-Plads eller Frideriksstads Torv. Denne overmaade kostbare Statue Equestre er bekostet af det Asiatiske Compagnies samtlige Interessentere. Grundstenen til det Marmor-Monument, paa hvilket bemælte Statue staaer opsat, er lagt af Græv Adam Gotlob Moltke (som da værende Asiatiske Compagnies Præses) Aar 1760 den 18. October, som var Jubelfæstens tredie Dag, hvilken blev holden til Erindring

af den for 100 Aar siden indførte Danske Kongers Enevolds-Magt og Herredømmme. Udi samme Grundsteen blev nedlagt sex Medailler af eet Præg, nemlig to af Guld, to af Sølv og to af Kobber. Paa Aversen af Medaillen stod Friderik den Femtes Brystbillede med sædvanlig Omskrift: *Fridericus V Rex Dan. & Norv. Vand. & Gothor.* Paa Reversen sees en Laurbær-Krands, hvorudi stod disse Ord: *Danorum Felicitatis Monumentum. Prim. Lap. pos. XVIII Oct. An. MDCCLX.* Desuden blev ogsaa nedlagde to Kobberplader, hver en halv Alen i Qvadrat med latinsk Inscription paa den ene og med Dansk Inscription paa den anden Plade. Begge udstukne af Baurenfeindt.

Postamentet, som bærer Statuen, er af Marmor. Paa de fire Sider af Postamentet læses følgende latinske Inscriptioner paa Tavvler af støbt Metal med ophøjede, i Ilden forgyldte Bogstaver i følgende Orden:

1. Fortil lige ned under Hestens Hoved staaer disse Ord: *Friderico. Quinto. Clementi. Pacifico. Artium. Tutori. Ætas. Grata. Felix.*

2. Paa den høyre Side af Hesten under dens Forbeen læses denne Inscription: *Ob. Mercaturæ. Securitatem. Opportunitates. Præsidiis. Foederibus. Extractis. in. Utroque. Mari. Portubus. Restitutam. Auctas. Rem. Rusticam. Legibus. institutis. Emendatam. Industriam. Omnium. Favore. Liberalitate. Excitatam. Sustentatam.*

3. Paa samme Side under Hestens Bagbeen læses disse Ord: *Ob. Pacem. inter. Bellorum. Terrores. Animo. Prudentia. Fide. Foederibusque. Firmatam. Opesque. Regni. Classibus. Exercitibus. Provinciis. Amplificatas.*

4. Paa den venstre Side af Hesten under dens Forbeen læses denne Inscription: *Ob. Artes. Græcas. & Italas. Academia. Nova. Fundatas. Soram. Restitutam. Scolas. Literarum. Bergis & Nidrosiæ. institutas. Studia. Doctrinæ. Missis. Per. Orientem. Viris. Doctis. Liberaliter. Adjuta.*

5. Paa samme Side under Hestens Bagbeen læses disse Ord: *Ob. Urbem. Regiam. Nova. Regione. Ædificiis. Amplificatam. Ornatam. Vias. Publicas. Sua. Pecunia. Munitas. Perfugia. Honestæ. Paupertati. Patefacta.*

Bag til paa Postamentet under Hestens Hale

staaer denne Inscription: *Socii. Negotiationis. Asiaticæ. Pietatis. Publicæ. Monumentum. Posuere. MDCCLXXI.*

Oven paa dette Marmor-Piedestall eller Monument staaer Kong Friderich den Femtes Statua Equestris, som er støbt af Bronze. Modellen til denne Statue blev af Jacque Sally begyndt den 23. July Aar 1761 og blev af ham fuldendt den 5. January 1764 i et dertil af Tømmerværk og Bredder oprættet høy Bygning med mangfoldige Vinduer paa, staaende foran i Charlottenborg-Slots Hauge. Efter denne Modell blev Formen giort, og Statuen støbt paa det Kongelige Giethuus den 2. Marty Aar 1768 af Goir, og samme Aar den 15. Augusty af Hof-Tømmermester Zuber udført til Amalienborg, og den 16. Augusty opsat paa sit Piedestall. Statuen vejer 45000 Pund. Medens denne Statue blev afpoleret, var den ved et Brædde-Skuur over den tildækket. Aar 1771 den 1. Augusty blev Statuen med stor Ceremonie blottet. Ved hvilken Solennitæt bleve uddeelte Guld- og Sølv-Medailler. Den store Medaille forestiller den høyre Side af Statuen og dens Piedestall. Den liden Medaille forestiller den venstre Side af Statuen med Piedestall. Inscriptionen paa dem begge er: *Statori Suo.* Omskriften er: *Ob innumera Beneficia P. Soc. Comm. Asiatic. An. MDCCLXVIII.* Paa den store Medaille staaer: *P. H. Wolf. Fecit.* Men paa den liden Medaille: *D. J. Atzer Fecit.* Paa Reversen eller Medaillernes anden Side staaer denne Inscription i en Laurbær-Krands: *Divo Friderico Quinto Populi Sui Patri Generis Humani Amico.* Den store Medaille holder to Tomer 10 Linier i Diameter, og den mindre Medaille holder to Tomer i Diameter. Aar 1772 i July blev denne kostbare Statue omgivet med et smukt, to Alen høyt Jern-Gitterværk i Fiirkant. Og uden om dette er sat en Quarée af runde, alenhøye Marmorstene, som med Jernkiæder fra den ene til den anden ere sammenføyede. Piedestallen med Statuen er 36 Fod høyt. Om Friderici Quinti Statue Equestre er udgivet et Skrift af Butty.

§. 19.

De ommældte **fire prægtige Palladser**, som omgive Frideriks-Plads ere: Det grævelige **Moltkeske**, Det **Schakkiske**, Det **Brochdorffske** og Det **Lewetzauske** Pallads. Disse fire, hver for sig, indtage en lige stor Plads og de Qvadersteens-Bygninger, som ere opførte paa dem, ligne hinanden udvortes fuldkommen nøye. Thi Hoved-Facaden paa ethvert af disse fire Palladser har foruden Kielderne tre Etager, af hvilke den nederste er af rustique Bygning, og de tvende øverste Etager ere af Jonisk Orden. Midt paa Palladset er et Forspring, som bærer sex friestaaende Joniske Columner, og oven paa dem er en Altan med stærk Frontespice, forestillende den byggende Græves Vaaben, da den Balustrade eller Altan, som gaaer ud derfra til begge Enderne, haver sin Overdeel besat med adskillige Statuer, Vaser og Ornamenter. Ethvert af disse fire Palladser har, foruden denne beskrevne Hovedbygning ved begge Ender paa den udløbende halve og indbøiede Linie en maadelig Pavillon, hvis øverste Etage staaer frie, men neden føyes ved en lavere Bygning til Hoved-Facaden, saa at man fra Hoved-Facaden gaaer over et plat Tag hen til ommældte Pavillons. Efter denne anførte Beskrivelse over disse 4 Palladsers harmoniske Architectur udvortes, vil man i Særdeleshed anføre:

§. 20.

Det **Grævelige Moltkeske Pallais** er indvendig paa det prægtigste udziret med kostbare Tapeter, Gibs-Arbeide, Forgyldning og Malning i dets Gemakker, Kabinetter og Sahle. I Billed-Sahlen udi Hovedbygning forefinder man de udvalgteste Skilderier af de største Nederlandske Mesters Arbeide, saasom: Wauwerman, Berghem, de Heem, Dauw, Rubens, Poussin, Pieter v. d. Werft og Adrian v. d. Werft, Valckenburg, Lairese, Teniers, Schalcken, Rembrand, etc. I den ene Pavillon paa den venstre Haand af dette Pallads er Natural-Cabinettet. Loftet imellem begge Etager er her giennemskaaet,

saa at man neden under kand see Piafonden i det øverste Loft. I dette Natural-Cabinet sees Kong Friderich den Tredies Billed-Statue af Sølv, ligeledes Græv Adam Gotlob Moltkes Portrait eller Brystbillede forfærdiget af Professor Wiedewelt af den hvideste Italienske Marmor, staaende paa et Postament af Norsk Lillianskioldisk Marmor. Høyden af dette Monument er omtrent circa 4 Alen. I den anden Pavillon paa den høyre Haand af dette Pallads er et anseelig og talrigt Bibliotheque. Udi Haugen ved dette Pallais er et meget tæt indrættet Fugle-Huus.

§. 21.

Det Kongelige Land-Cadet-Academie er andlagt i det af ommældte fire Palladser, som tilforn kaldtest **Det Brochdorffiske Pallads**. Dette Land-Cadet-Academie er stiftet af Kong Friderik den Fierde Aar 1712 og var under Navn af Krigs-Skole i Begyndelsen paa Nye Torv paa det Stæd, hvor nu det Kongelige Waysenhuus er. (See forhen Første Tome, pag. 96). Men efter otte Aars Forløb blev forflyttet derfra ud til forrige Opera-Huus Aar 1720, hvorpaa det blev kaldet Cadet-Academiet. (See dette Tiende Kapitels §. 9. pag. 315). Da samme Bygning Aar 1765 blev saa brøstfædig, at den behøvede en Hoved-Reparation, saa bleve Land-Cadetterne andenstæds indquarterede. Imidlertid købte Kong Christian VII det ommældte Brockdorffiske Pallads paa Friderichs-Plads og skiænkede samme Pallads til Land-Cadetternes Academie. Hvorpaa samme Pallads blev indrættet med Værelser, saavel til Academiets Holdelse som og til Chefens, Officerernes og Land-Cadetternes Quarterer tilligemed deres Informatorers. Aar 1768 den 8. Octobr, trak Land-Cadet-Corps i fuld Uniform og i militair Orden op fra den forrige Academies Bygning til dette nye Land-Cadet-Academie og bleve her indlogerede. Paa dette Academie underholdes 70 Land-Cadetter, hvilke blive underviiste saa vel i Krigs-Videnskaber som i andre tienlige Videnskaber. De 50 af dem have alting frit; men 20 af dem

maa betale en maadelig Sum Penge. De have Informatorer i Mathematiquen, i de skønne Videnskaber, i Kristendommen, en fransk Sprogmeister, en Tegne- og Regne- og Fægtmeister. Over Cadetterne er en Chef med tre Officerer. Over Bygningen er en Inspecteur.

§. 22.

Friderichs-Hospital er en stor, vitløftig og ziirlig, grundmuret Bygning, beliggende i Frideriks-Quarteer eller Stad, bestaaende af en indbyggt Qvadrat, som strækker sig fra Norges-Gade (hvor Hoved-Indgangen er) indtil Amaliæ Gade, saa at der haves Indgang dertil fra begge disse to Gader. Hospitalets anseelige Portaler ere zirede med Steenhugger-Arbeyde, som en bas relief viiser Øyemærket af denne ypperlige Stiftelse, som er saadanne Patienters Pleje og Helbredelse, der ingen smitsom eller ulægelig Sygdom har, men ved anstillet Examination befindes ikke at være gandske incurables. Altsaa er dette Hospital (ikke som Stadens øvrige Hospitaler) til Almisse-Lemmers Livs-Ophold ved ugentlig Almisse, men til de Syges Helbreds Erlangelse og Restitution. Dette Hospital er af Kong Friderik den Femte stiftet ved Foundation af 6. Augusty 1756. Men Aar 1752 den 29. July blev den første Grundsteen til Friderichs-Hospital lagt af Kongen selv, da i den udhulede Side af Grundstenen blev lagt en Kobber-Plade, paa hvilken staaer følgende Latinske Inscription: *Domus Publicæ, Trecentis Ægrotis Excipiendis Dicatæ, Pius Patriæ Pater Fridericus Quintus Rex Dan. Norv. Solenni Ritu, Primum Lapidem Posuit Et Suis Sumptibus, Non Rogato Civium Censu, Opus Consummare Jussit D. XXIX Julio MDCCLII.* Kongen lod paa sin egen Bekostning opføre alle Bygninger, samt lod forsyne Hospitalet med fornødne Senge og andre Meubler. Efter fem Aars Forløb bleve alle Hospitalets Bygninger færdige, saa at Hospitalet blev ved en høytidelig Indvielses-Tale, holden den 30. Marty 1757 af da værende første Hof-Prædikant Hr. Friderich Qvist, indviet og

aabnet Dagen næst efter paa den Kongelige Stifteres Friderici Quinti høye Fødsels-Dag den 31. Marty 1757, da de første Patientere paa den Dag indkom til Cuur. Udi Frideriks Hospital modtages henimod 300 Syge og beskadigede Patienter, som ikke have nogen smitsom eller ulægelig Sygdom. De blive plejede med saadan Slags Mad og Drikke, som deres Sygdoms Beskaffenhed udkræver, saa og med de beste Medicamenter af Hospitalets eget Apothek, samt med Opvartning udi Sygdommen af Reenlighed og Tilsyn. Af Borgerstanden modtages 150 Fattige, som nyde alle Ting frit og uden Betaling. Andre betale ugentlig 7 Mark Danske. Men hvo, som vil have sit eget Kammer, betaler dobbelt saa meget. De indkomne Patienter maa, medens de ere i Hospitalet til Cuur, aflægge deres egne medbragte Klæder, og bære de Klæder, som høre Hospitalet til, saalænge de ere derinde. De Syge afhentes i en lukt Portochaise, saafremt de kand sidde. Men i en Sæng paa en Bærebør, saafremt de ikke kand taale at sidde.

Den Bygning af Friderichs-Hospital, som udgiør Corps de Logis, hvori alle Patienterne indlogeres, er kun lav af een Etages Høyde og er indeelt i adskillige Sygestuer, hvor man seer staaende et Par Hundrede og flere opreedte og med Gardiner behængte Sænge, samt forsynede med Natklæder og alle tilhørende Mageligheder i god Stand og Orden. Men paa alle fire Hiørner af Hospitalet ere fire høyere og meget anseeligere Forbygninger af to Etagers Høyde. I disse Bygninger have Hospitalets Medicus, Præsten, Oeconomus og Inspecteuren hver for sig deres frie Værelser til Beboelse. Ligeledes har Hospitalets Apotheker alle sine til sit Apothek, Laboratorium og sine Folk behøvende frie Værelser. I een af de fire Udbygninger var fra Hospitalets Begyndelse af indrættet en stor Sahl til offentlig Gudstienestes Holdelse hver Søn- og Hellig-Dag for Husets Betientere og de næsten helbredte Patientere, da mange borgerlige Familier, som boede her i Nærheden, søgte samme Gudstieneste.

Men Aar 1771 forefaldt stor Forandring udi Frideriks-Hospitals første Indretning; thi det blev overdraget til nye Directeurer. Frideriks-Hospital[s] egen Rætt blev igienkaldet og lagt under Byens Jurisdiction. Gudstienestens Holdelse ophørte, og Hospitals-Præsten blev promoveret til andet geistligt Embede. Den Kongelige Commission for Fattiges Væsen i Kiøbenhavn tilkiendegav den 1ste Juny 1771, at Hs. Kongel. Majt. havde befalet, da Frideriks-Hospitals Stiftelse er forandret, at ingen Syge indtages i dette Hospital, uden de i Hs. Mayts. Tieneste staaende Personer og den militaire Etat. Saa skal andre Fattige, som have Hielp nødvendig, henvende sig til Det Almindelige Hospital, hvor der drages Omsorg for deres Cuur og Forflegning. Udi selvsamme Aar 1771 udi Augusty Maaned blev det privilegerede **Accouchement-Huus** eller **frie Jordemoder-Huus** henlagt under Friderichs-Hospital, og samme Stiftelse blev andlagt i een af Frideriks-Hospitals Bygninger.

Aar 1772 den 10. Decembr. blev Friderichs-Hospital efter Kongelig Befaling sat i samme Stand og paa samme Fod, som Stiftelsens Fundatz af 6. Augusty 1756 foreskriver, og saaledes som det var, førend Forandringen dermed i Aaret 1771 blev foretagen. Men i Stæden for den forrige dobbelte Direction blev nu een Direction, men ingen Kirke ved Hospitalet indrættet. Dog fik Hospitalet igien en Præst for de Syges Skyld; men han holder ingen Prædiken. Paa Frideriks-Hospital boer Stiftelsens Medicus og Chirurgus; desuden en Reserve-Medicus og en Reserve-Chirurgus; dernæst tre Studiosi Medicinæ og to Studiosi Chirurgiæ, ligeledes en Inspecteur, en Præst, en Oeconomus, en Controlleur og Hospitalsskriver, en Apotheker. Dette Frideriks-Hospital er efter sin Fundatz bestemt for Kiøbenhavns Indbyggere allene, saa at ingen udenbyes fra Landet eller Provinzerne, hvad enten de ere fattige eller formuende, i Følge Kongelig Reskript af 10. Septembr. 1783, have Adgang til Hospitalet, uden allene de, som trænge til chirurgisk Hielp og i Forvejen have indhentet Efterretning,

naar fra Kiøbenhavns egne berættigede kand være Plads tilovers, og erholde Svar, at de kand blive indtagne. Da en udenbyes Patient i Følge bemælte Reskript skal betale for sin Cuur og ordinaire Forflegning 15 Mark ugentlig; men den, som forlanger Kammer for sig og beste Forflegning, betaler tre Mark daglig. De Syge afhentes med Hospitalets Porto-Chaise ved Hospitalets egne Karle ud til Hospitalets Sygestue.

Aar 1783 den 4. Septembr., som var Hendes Kongel. Majestæts Enke-Dronnings Julianæ Mariæ Fødsels-Dag, blev paa Hospitalets Directeurers Forsamlings-Stue høytideligen opsat høysalig Kong Friderik den Femtes Buste eller Brystbillede af hviid Marmor og opsat paa en Marmor-Piedestall med Inscriptioner. Samme Marmor-Monument er bekostet af da værende Directeurer. Og blev ved denne Ceremonie holden en kort og ziirlig Tale af Stadens Ober-Præsident, Hs. Excell. Hr. Geheime-Raad Braëm, som Ober-Directeur ved Hospitalet. Dette smukke Ornament er en vedvarende Erindring om dette udødelige Værk, hvilket er stiftet af denne uforglemmelige Konge for Syge og ulykkelige Mennesker. Udi Frideriks-Hospital er i Aaret 1781 indkomne 2091 Patienter. Deraf udgangne 1747, som have faaet deres Helbred igien, men døde derinde 311 Patienter. Udi Aaret 1787 er udi Frideriks Hospital indkomne 2164 Patienter. Deraf udgangne 1946, men døde 218. Det rummelige Gaardsrum ved Hospitalet er beplantet med Træer til Spatseregang for de Syge, som ikke ere sængeliggende.

I en Sidebygning ved Frideriks-Hospital er udi Kong Friderik den Femtes Tid andlagt **Det Katholske Capell**. Meenigheden er Tydsk og forenet med det Romerske Keyser lige Gesandtskab.

§. 23.

Det frie Accouchement-Huus blev Aar 1771 udi Augusty Maaned andlagt i een af Friderichs-Hospitals Bygninger og staaer nu

ogsaa under Hospitalets Direction. Dette Accouchement-Huus eller privilegerede frie Jordemoder-Huus, hvor frugtsommelige, ugifte Fruentimre kand blive hemmeligen forløste, er stiftet Aar 1750 af Dronning Lovise. Og var samme Accouchements-Anstalt i et dertil indrættet Huus i Gotthersgade strax ved Reformeert Kirke og forsynet med sin egen Jordemoder. Men Aar 1771 blev det forflyttet derfra og andlagt paa Friderichs-Hospital. I dette Accouchements-Huus blive 30 Fruentimre antagne frit uden Betaling; men 10 modtages for Betaling. De 30 have alle Ting frit; men de 10 betale ugentlig to Rigsdaler, og naar de vil have Kamre for sig selv, da give de sex Rigsdaler ugentlig. De, som blive forløste i Accouchement-Huset, kand lade deres Børn blive tilbage, naar de erlægge 20 Rdr. for dem. Man lader samme Børn opfostre af Bønderkoner, som da faaer i de første sex Aar Betaling for deres Opdragelse; men siden skal Pleje-Forældrene underholde dem. Til denne Anstalts Understøttelse maa alle de, som holde Ride- og Kiøre-Heste i Kiøbenhavn til Stads eller Fornøyelse, betale aarlig to Rigsdaler. Udi forhen ommældte Aar 1771 blev efter Kongelig Befaling af Directeurerne over den Kongelig[e] Opfostrings-Stiftelse (for at forekomme saavel Mord paa spæde Børn som deres Henkasten paa Gaderne og i Husene, hvorved de undertiden maatte sætte Livet til) foranstaltet den Indretning paa dette frie Jordemoder-Huus i nye Frideriksstad i det næste Fag ved Porten, hvor slige Mødre, som ville skille sig ved Børnene, kunde i den dertil giorte og med Matrasser vel forsynede Casse, naar den blev udtrukken, henlægge Barnet, og naar den skydes let tilbage, gik den ved Hielp af derved værende mechanisk Indretning tilbage, saa at Klokkeren derved sættes i Bevægelse til at ringe og give tilkiænde, at et Barn er deri henlagt, som da fra inden optages og gives Die. Over denne Anstalt stod paa en hvid Steen med forgyldte Bogstaver at læse disse Ord: *Uskyldige Børns Frelse*. Men da samme priisværdige Anstalt blev misbrugt formedelst nogle onde Gemytters skarnagtige

Omgang og Forhold med samme Casse, saa blev denne Indrætning ophævet efter tre Aars Forløb. Ved Accouchement-Huset er en beskikket Jordemoder, saa og en Accoucheur og Medicus, som tillige er Professor Artis Obstetricæ ved Universitætet. Udi Accouchement-Huset ere i Aaret 1781 af Barselkoner indkomne 598. Deraf udgange 572. Efter haarde Forløsninger og af Tilfælde i Barselsæng døde her i alt 4. Af hidsig grasserende Sygdom døde 26. Udi Aaret 1785 ere her fødte 597 Børn. Udi Aaret 1786 ere i Accouchement-Huset indkomne 775 Barselkoner. Deraf ere udgange 757. Fødte 782 Børn. Aar 1787 ere her fødte 698 Børn i Accouchement-Huset.

§. 24 a.

Hds. Kongl. Majts. Enke-Dronning **Julianæ Mariæ Nye Fødsels-Stiftelse** er Aar 1785 den 8. April ved sit Kongelige confirmerede Gave-Brev i Kiøbenhavn oprettet, men tog sin Begyndelse med Aarets 1788 Begyndelse. I denne nye Fødsels-Stiftelse modtages, frit underholdes og oplæres et vist Antal af 10 til 12 unge Fruentimre, som komme fra Provintzerne i Hs. Majts. Riger og Lande og her øves i Jordemoder-Konsten. Disse Lære-Døttre forblive i denne Stiftelse en vis Tid, og naar de ere oplærte, komme andre ind og nyde samme Adgang og Fordeele. Saalænge de, som Lærlinge, opholde sig i Stiftelsen, skal de for den dem forundte frie Underholdning, til alle Tider uden Betaling gjøre Tieneste der som Opvarnings-Koner. Tiden, i hvilken de opholde sig i Stiftelsen, varer i det længste eet Aar og den korteste Tid et halv Aar. Ved Antagelsen meddeeles dem hver i sær en foreskreven Instrux, hvori viises de Forbintligheder, de skal nøje rætte sig efter. Hensigten af denne Fødsels-Stiftelse er at forsyne Danmark og Norge med Island med tilstrækkelige Antal af rætskafne og beqvemme Jordemødre, og at de ved Oplærelsen kunde undgaae de betydelige Omkostninger, som deres Underviisning og Ophold hidtil har forvoldet. De, som fra Kiøbenhavns Stad

mælde sig for Directionen for at lære Jordemødre-Konsten, have frie Adgang til denne milde Stiftelse, for der at tage Deel i Underviisningen og i alle de praktiske Øvelser; men da de boe i Staden, saa nyde de hverken frie Underholdning eller Ophold, men ikkun frie Underviisning i den theoretiske og praktiske Videnskab. Ville Proprietærer for deres Godser vorde forsynede med oplærte Jordemødre, da mælde de sig derom hos Directionen, da deres indsendte Lærlinger nyde Underviisningen og øvrige Øvelser aldeles frie i Stiftelsen; men Proprietæren betaler til Stiftelsen for deres indsendte Lærlingers Underholdning i Læretiden, hvilken Underholdnings Betaling bestemmes paa det allerbilligste. Directionen modtager saa mange Lære-Døttre, som i Stiftelsen vel kand rummes, dog uden at samme, paa de tolv allernaadigst befalede nær, maatte falde Stiftelsen til Last. Over denne nye Fødsels-Stiftelse var af Førstningen beskikket en Commission, som tog sin Begyndelse den 24. Decembr. 1787. Stiftelsen selv blev aabnet den 2. January 1788, hvorpaa der ved Stiftelsens Etablissement siden blev beskikket en Direction over den nye Fødsels-Stiftelse.

§. 24b.

Det Kongelige Chirurgiske Academie stiftet af Kong Christian den Syvende Aar 1785 den 22. Juny. Under dette chirurgiske Academie er henlagt alt, hvad der henhører til det chirurgiske Fag, ligesom samme Academie skal være overladt Examina. Professorerne ved dette Chirurgiske Academie skal være: General-Directionen over Chirurgen, den Kongelige Hof-Chirurgus og den første Chirurgus ved Frideriks Hospital. Hvilke, tilligemed den Kongelige Liv-Chirurgus og de øvrige det Kongelige Huses Liv-Chirurgi skal udgiøre et Collegium Academicum. De offentlige Forelæsninger over Chirurgiens særskildte Deele tage sin Begyndelse samme Aar in medio Octobris, da Professorerne, hver i sin fastsatte Time, læser over Osteologien, Syndesmologien, Myologien, Splanchnologien, Adenologien, Audiologien,

Vasa lymphatica, og Physiologien [samt] Operationes chirurgicæ. Over Chemien læser Lector og Demonstrator Chemiæ. I Dissectioner med Cadavera underviises ogsaa, saavel som og i Bandagernes Application og alle de Deele, som henhøre til chirurgiske Forbindelser. Om Sommeren læses over Botaniquen og holdes cliniske Forelæsninger. Academiets Secretair giver Anviisning i den latinske Stiil og anstiller Øvelser til at tale det latinske Sprog. Denne akademiske Bygning, beliggende i Norges-Gade, er opført af Professor Peter Meyn, Kongl. Bygnings-Inspecteur og Professor ved Maler-, Bildhugger- og Bygnings-Academiet paa Charlottenborg. Aar 1786 den 2. Decembr. blev Krandsen med Ceremonie opsat paa dette Chirurgiske Academie[s] Bygning, og Aar 1787 den 25. Octobr. blev samme Kongelige chirurgiske Academie med største Solennitet i Ds. Kongelige Høyheders Kronprintz Friderichs og Arveprints Friderichs, samt Hs. Durchlautheds, Arveprintz [Friderich Christian] af Augustenborg, Deres høje Nærværelse, saa og de Kongel. Stats-Ministres, de Kongel. Deputeredes i de Kongel. Collegier, Universitætets Professorers, Magistratens, Collegii Medici Overværelse, foruden et talriigt Auditorium af Studentere og Videnskabers Elskere, høytideligen indviet med en latinsk Inaugurations-Oration, holden af Hr. Justitz-Raad Kolpin de Chirurgiæ recentioris præ veteri Præstantia & Progressu (om den nyere Chirurgies Fortrin og Fremgang for den ældre). For og efter Orationen blev opført Instrumental- og Vocal-Musique. - *Petro Meinio. Havniensi. Academiæ. Artium. Elegantiorum. Professori. Architecto. Nobilissimo. Grajæ. Simplicitat. ac. Elegantiæ. Æmulo. De. Ædificio. Splendido. Et. Pulcherrimo. A. Se. Extracto. Regiæ. Chirurgor. Academiæ. Dicato. Præcipua. Que. Inter. Urbis. Ornamenta. Numerato. Amici. Concives. Patria. Publico. Ingenii. Sui. Ae. Nominis. Munimento. Læti. Gratulantur. Die. VIII. Kal. Novembr. Anno. MDCCLXXXVII.*

§. 24c.

Stadens Almindelige Hospital for 700 Fattige er et borgerlig Hospital, beliggende i Amaliæ Gade i Frideriksstad. Før end vi beskrive dette Hospital, vil vi efter vor foretagne Orden og Maade først give den gunstige Læser Efterretning og Oplysning om Aarsagen til Det Almindelige Hospitals Andlæg, dets Skiæbne og Beskaffenhed.

Det er allerede i dette Skrifts Anden Tome, i det VII. Kapitel pag. 4 anmeldt, at det i fordum Tid værende Brøndstrædes Hospital udi Myntergaden, og ligeledes i samme Tome i det VIII. Kapitel pag. 93 anført, at Silkehuset eller Convent-Huset paa Hiørnet af Pilestræde og Silkegaden bleve ved Auction bortsolgte, og derimod blev af Directionen for de Fattiges Væsen opført paa Amalienborg eller Frideriksstad i Amaliæ Gade en anseelig og stor, grundmuret Bygning, som blev kalden Kiøbenhavns Almindelige Hospital. I dette Hospital ere 200 Lemmer, som plejes med Føde og Klæder daglig efter et Reglement. Dernæst 250 Lemmer af begge Kiøn, som nyde frie Huus og Seng, samt varme Stuer, hvor de kand spinde og sye det, som de kand forskaffe sig fra Byen. Dette Hospital rummer 700 Fattige. I Hospitalet ere Værelser for Præsten, som tillige er Præst ved Abel Cathrines Hospital, saa og Værelser for Inspecteuren, Commissions-Skriveren og en Chirurgus. Dette Almindelige Hospital fik ogsaa et nye Prædikke-Capelle eller Kirke, som blev indrættet i Stæden for Siælebodernes Kirke. Bemælte nye Capelle blev høytideligen indviet af den Siællandske Biskop Hr. Ludvig Harboe den 9. April Aar 1769, som var den Anden Søndag efter Paaske, udi Directeurernes og de Committeredes for de Fattiges Væsen, deres Overværelse. Næstfølgende Aar 1770 den 19. July blev en Plads til Kirkegaard for Det Nye Almindelige Hospital i Frideriksstad indhegnet uden for Øster Port, og blev samme Kirkegaard indviet ved en Tale over Johannis V. 28. af Hospitalets da værende Præst Marcus Volquart. Paa dette Stæd forblev Det Almindelige Hospital indtil Aar 1775, da heele

Bygningen blev overdragen til den Grønlandske Handels- og Fiske-Fangstes Etablissement. Hvorpaa den sidste Prædiken i Hospitals-Kirken paa dette Stæd blev holden den Tredie Søndag i Advent Aar 1775. Derpaa blev Det Almindelige Hospital forflyttet herfra ud til de forrige Caserners Bygning og andlagt i den Fløy af forhen værende Kongelige Caserner, som vender ud til Sølvgaden, tilligemed sin Kirke. Saalænge indtil Kirken blev her indrættet, blev Prædiken holden paa Stuerne. Og som efter Kongelig Befaling den publique Stiftelse, Christians-Plejehuus kalden, blev forflyttet fra Store Kongens Gade og andlagt i den anden Fløy-Bygning af bemælte Caserner. Saa blev efter Kongelig Befaling Det Almindelige Hospitals Kirke en fælles Kirke til begge disse publique Stiftelsers fælles Brug alternativement baade for Det Almindelige Hospital og for Christians-Plejehuus, saa at den ene Præst prædikede om Formiddagen, og den anden Præst prædikede om Eftermiddagen Klokken eet. Naar Præsten paa Almindelig Hospital prædikede om Formiddagen, skulle Guds-Tienesten gaae an præcise Klokken 10 1/2 Slæt, fordi han først skulle prædikke i Abel Cathrinæ Hospital. Men Præsten ved Christians-Plejehuus skal begynde sin Prædikken præcise Klokken 9. Paa dette nye Stæd i den henflyttede Kirke begyndte Almindelig Hospitals Præst sin Prædikken den første Advents-Søndag Aar 1776. Næsten i 10 Aar forblev Det Almindelige Hospital med sin Kirke paa dette Stæd. Men Aar 1785 til Mikels Dag blev Det Almindelige Hospital forflyttet fra Casernerne tilbage til sit første Stæd igien paa Amalienborg, hvor det Aar 1768 var bygt, men Aar 1776 derfra forflyttet. Det fik nu igien saaledes sit gamle Stæd at være paa. Alle Hospitalets Lemmer flyttede her ind den 28. October Aar 1785, og Prædiken i den paa nye her indrættede Kirke blev igien holden Første Søndag efter Hellig Tre Konger Aar 1786. Det Almindelige Hospitals Forfatning i Henseende til Antallet er ligesom paa det andet Stæd. Dog fik Hospitalet ikkun den halve Plads ind ad Gaarden til, eftersom

Compagniets Pakhuse, som staaer derpaa, skal der forblive og lægges til den anden Bygning ved Siden, hvor Compagniets Contoirer ere indflyttede til videre. Dette Hospital staaer nu under Stadens Magistrat, som efter det Kongelige Reskript af 4. April 1781 er befaleet at antage sig Fattig-Væsenet i Staden.

§. 25.

Det Kongelige Told-Kammer eller Stadens Toldbod ligger alleryderst i det Nye Kiøbenhavn, nemlig ved Havnens Aabning lige over for Nyeholm. Den gamle Toldbod paa selv samme Stæd, saasom af Ælde forfalden og ubeqvem til Stadens aarlig tiltagende Negotie og Handlings Drift, lod Kong Christian den Siette nedbryde, og derimod lod han opbygge et grundmuret, anseelig Told-Huus, 86 Alen lang, indrættet ordentlig med Contoirer for Toldskriverne ved ind- og Udgaende Told, for Controleuren, Oplagsskriveren, Vejermesteren, Taxadeurerne, Viinkypperen og Ober-Visiteurerne. Det Kongelige Told-Kammers Bygning er den mellemste Deel, hvis Hoved-Facade er 38 Alen bred, bestaaende af to Etager, ziret med 4 Arcader, hver 6 Alen bred. Fra den anden Etage, som bestaaer af 8 grundmurede Fag og er indrættet til de Herrer Told-Inspecteurs Forsamlings-Sahl, er en overmaade behagelig Udsigt over Stadens Rheed, ja over til Skaane. I Frontispicen over Told-Kammer-Bygningen sees Kong Christian den Siettes Brystbillede, udhuggen i Steen, staaende paa et Postament, hvorpaa staaer denne Inscription: *Kongelig Mayts. Told-Kammer Anno 1735.* Ved den høyre Side sees Neptunus, og ved den venstre Side sees Mercurius siddende. Bygningerne paa begge Sider ere lavere end Toldkammer-Bygningen og ere indrættede med adskillige Pakrum for saadanne Vahre, som enten oplægges i nogen Tid i Forvaring paa Ejerens Begiæring, eller confisqueres som Contrabande. Uden for Toldkammeret er en anseelig Plads lige til Bolværket, paa hvilken oplægges de udlossede Oxehoveder

af Vine, Brændevine etc., som skal af Viinkypperne prøves, eller anden Slags Vahre, som af Taxadeurene skal eftersees, førend de maa bortføres fra Toldboden. Efter en Kongelig Resolution af 23. Augusty Aar 1771 bleve ved Kiøbenhavns Toldbod følgende Contoirer nedlagde, nemlig: 1. Consumptions- og Accise-Contoirerne, saa at de ved Kiøbenhavns Toldkammer værende Toldskrivere oppebære, tilligemed Tolden, ogsaa Consumptionen og Accisen samt Pæle-og Forhahlings-Penge. Ligeledes blev nedlagt 2. Det Contoir, som oppebar to Stykker Brændevad, der skulle afgives til Garnisonens Fornødenhed af hver Favn indførende Brændevad efter Told-Rullen, hvorimod svares 3 Skilling af hver Favn, som Toldskriverne ogsaa oppebære. Ligeledes blev nedlagt 3. Mægler-Contoiret og cesserede de Skriverpenge, som Mæglerne var tilstaaet. Endelig blev ogsaa 4. Vejermesterens Contoir ligeledes ophævet og hands Forretninger besørget af de ved Pakhuset beskikkede to Taxadeurer. Efter halvandet Aars Forløb blev det ved Kiøbenhavns Toldkammer nedlagte Vejer-Contoir oprettet igien efter Kongelig Ordre af 22. Marty 1773; men de øvrige tre nedlagte Contoirer ere ikke oprættede igien. Alle Over- og Under-Betientere ved Told-Væsenet, som have Inquisitions- eller Visitations-Forretninger, ere efter Ordre af 5. February Aar 1781 forsynede med et Tegn at bære hos sig enten i Lommen eller hæftet paa Vesten, for at gotgiøre for Vedkommende, at de ere saadanne Betientere. Tegnet er Hans Majts. Kongelige Vaaben i Chifre med Krone over og med Omskrift: *Kongelig Consumptions-Tegn*. Aar 1783 den 15. Novembr. blev fra General Told-Kammeret udstædt en Placat om Expeditions-Tid for Skipperne ved Toldboden og ved Havnene i Staden, nemlig: ved Toldboden er Expeditions-Tid fra 16. April til 31. Augusty fra Kl. 7 1/2 til 12 om Formiddag og fra Kl. 2 1/2 til 7 Eftermiddag. Men fra 1. Septembr. til 31. Octobr. fra [og til] samme Klokkeslæt Formiddag [og fra Kl. 2 Eftermiddag] til Solens Nedgang. Fra 1. Novembr. til 22. February [fra 9 1/2 Formiddag

til 3 Eftermiddag. Fra 23. February] til 14. Marty fra Kl. 8 til 12 Formiddag og fra Kl. 2 til 5 Eftermiddag. Fra 15. Marty til 15. April fra Kl. 7 1/2 til 12 Formiddag, og fra Kl. 2 1/2 til Solens Nedgang Eftermiddag. Alle Eftermiddage før indfaldende hellige Dage skal Toldbod-Tiden vedvare, saalænge nogen forlanger Expedition, og Dags-Lyset det tillader. Naar Søen er tillagt, møde Betienterne paa Toldboden kun 3 Dage om Ugen, neml. Mandag, Onsdag og Fredag. Expeditions-Tiden ved Contoirene i Havnen er fra 1. April til sidste Septembr. fra Kl. 6 til 11 Formiddag og fra 1 til 7 Eftermiddag. Fra 1. Octobr. til 15. Novembr. fra Kl. 7 til 11 og fra 12 til 5. Fra 16. Novembr. til sidste February fra Kl. 8 til 4 Eftermiddag. I Marty fra Kl. 7 til 11 og fra Kl. 12 til 5 Eftermiddag.

Efter Kongelig Befaling af 2. Novembr. 1782 maa et Skib, som ligger uden for Kastelpynten, i Freds-Tider ikke have meere Krud inde end to Skud paa hver Kanon; men naar det lægger ud i Renden, da indtager Skibet, hvad Krud det meere skal have. Og saa snart Skibet ligger inden for Tre Kroner, maa det ikke have Krudt meere inde, men skal udlosse deres indehavende Krud, førend de nærme sig til Havnen og indlægge alt deres Krudt i det Krudtaarn, som staaer midt i Søen for Havnens Indgang opbyggt.

Imellem Toldboden paa den ene Side og Nyeholm paa den anden Side er **Bommen** eller den brede Aabning, hvorigiennem alle Skibe, baade store og smaa, hale ind og ud eller ind- og udpassere, saasart vedkommende Skippere foreviise deres medbringende Told-Sæddel, paategnet af Bommens vagthavende Søm-Officer at have clareret til Ind- og Udgaende, da Bommen med dens Flydebroe hales til Side, saalænge Skibets Ind- eller Ud-Haling skeer derigiennem og derpaa tilspærres. Ved Kiøbenhavns Toldbod eller her igiennem Bommen indpassere og udpassere af indenlandske og udenlandske store og smaa Skibe aarlig 3600 til 3700 i Tallet, og undertiden flere Skibe i eet Aar af alle Nationers.

Ved Kiøbenhavns Toldbod er i eet Aar med Skibe indførte at sælges Aal 164 Skpd. røgede og saltede 336 Tdr. Allun 375 Tdr. Amdam eller Stivelse 416 Tdr. Aske 477 Tdr. Tøndebaand 3708 Læster. Baandstager 243,032 Stkr. Bark 2689 Tdr. 124 Bundter. Beeg 1716 Tdr. Bielker 4245 Stk. Klumpe-Blye 8045 Stk. Boeteiller 297490 Stkr. Brænde 62975 Favne. Byg 542266 Tdr. Jern-Canoner 1034 Stk. Chinesisk og Ostindisk Vahre 5 Ladninger. Edik 345 Oxehoveder 30 Tdr. 21 Fustagier. Engskiær 66 Skpd. 16 Lpd. Erter 4126 Tdr. Faar 304 Stk. Fisk 13591 Skpd. 4 Lpd. 2 Pd. Frugt 9881 Tdr. 110 Fustagier. Glas Norsk 1819 Kister 712 Kurve. Gege [?] 7604 Tdr. Gulvsteen 4138 Stk. Haandspiger 205 Tylter. Hamp 516 Skpd. Hampefrøe 40 Læster. Havre 44240 Tdr. Helt (tør) 320 Stk. Heste 37 Stk. Hestebønner 1039 Tdr. Hiul-Eger 1527 Skok. Hiulfæl 1550 Skok. Honning 60 Fustagier. Huder 2274 Stkr. Humle 320 Sække. Hvede 69934 Tdr. Hør 16 Skibsladninger. Hør og Blaar og Seildug 22 Ladninger. Hørfrøe 286 Tdr. Jern 12785 Skpd. 16 Lpd. og 15042 Stænger. Jern-Kakkelovne 894 Skpd. 15 Lpd. Jernplader 7602 Stk. Jordæbler 285 Tdr. Kiæppe til Baand 311800 Stkr. Kiør 85 Stk. Saltet Kiød 6438 Tdr. og 365 Fustagier. Klapholt 304 Skok. Klodser 1959 Stkr. Klude 141 Sække. Kobber 20096 Plader eller 440 Skpd. 14 Lpd. Kommen dels i Tønder dels i Skpd. 233287 Pd. Krud 2156 Tdr. saa og 292 Centner. Kugler 6893 Stkr. eller 416 Skpd. Lax 4510 Stkr. Liim 45 Skpd. 8 Lpd. Lindser 15 Tdr. Lys 206 Kasser. Lægter 6729 Tylter. Maatter 8410 Stk. Bast-Maatter 1500 Baller eller 26220 Stkr. Malt 9012 Tdr. Marmor 6 Ladninger. Master og Spær 298 Stkr. Meel 5436 Tdr. Miød 57 Oxehoveder 784 Tdr. 90 Fustagier. Muslinger 12 Tdr. 175 Fustagier 10 Krukker. Muursteen 10.372.380 Stkr. Møllesteene 144 Stkr. Nagler af Træ 1334 Skokke, men Jern-Nagler 196000 Stk. Nødder 224 Tdr. Olie 135 Fustagier. Oste 69849 Stk. 883 Skpd. 15 Lpd. Papir 753 Baller. Peberod 40 Tdr. Perlegryn 1348 Pd. Planker 29022 Stkr. Potaske 288 Fade 116 Tdr. 1268 Fustagier. Potter af Leer 793 Skok. Pudder 98 Fustagier. Pølser 1488 Stk. 15 Lpd. 8 Pd. Rafter 4850 Stkr. Rug 156.279Tdr. Salt 6726 Møyer 712 Tdr. 3520 Calder. 22240 Buskeler og 130 Tdr. Sandsteen 5 Ladninger. Seildug 265 Pakker 454 Ruller. Senop 24 Tdr. 5 Fustagier. Sild 19192 Tdr. Sirup 340 Tdr. Skibs-Knæer 241 Stkr. Skind 17573 Bundter 980 Deger. Skinker 407 Stkr. Slibesteen 12680 Stk. 60 Calder. Smør 660 Fustagier, 10224 Tdr. 1939 Bøtter 6 Halvottinger 10 Skpd. 13 Lpd. Spaan 1400 Bundter. Spær 405 Tylter. Staver 4415 Skok. Stænger 114 Tylter. Steenkull 6770 Calder. 1356 Tons 98 Læster. Stolper 220 Stk. Levende Stude 938 Stk. Sæbe 791 Tdr. 30 Fade 21 Stk. Søm 123 Skpd. 11 Lpd. 254100 Stk. Spiger 17 Kasser 24000 Stk. 32 Fustagier 81 Skpd. Tagsteen 660.300 Stk. Tiære 19406 Tdr. Tobak 128371 Pd. 4 Sække 5375 Ruller 896 Kurve 17390 Bundter 286 Matter.

Tran 1005 Tdr. 7 Oxehoveder. Trappestene 2030 Stk. Rende-Træer 2312 Stk. Tunger 983 Stk. Tælle 553 Skpd. 16 Lpd. 14 Pd. 880 Oxehoveder 504 Tdr. Tømmer 37816 Stk. i 4 Ladninger og Bræder. Uld 835 Skpd. 10 Lpd. 180 Sække og 793 Baller. Valkjord 406 Tdr. Victriol 4300 Pd. Vikker 193 Tdr. Østers 418 Tdr. 134,000 Stk. Vognskud 328 Skpd. Vox 120 Skpd. 15 Lpd.

Aar 1780 lod Kong Christian den Syvende til desto større Orden i Told-Væsenet, samt til større Beqvemmelighed for Handelen i Almindelighed og for Transit- eller Entrepot-Handelen i Særdeleshed, udvide Toldbod-Pakhusene og dertil hørende Indretninger med anseelige Bekostninger, deels ved et nyt og vel indrettet Pakhuses Opbyggelse, deels ved særskildte dertil bestemte Pladsers Indhegning. Rummene i Pakhusene ere indrættede efter de forskiellige Vahres Beskaffenhed. Der ere ogsaa Afdeelingener uden for til saadanne Vahre, som ikke bør være i Pakhusene. Og for ildfængende Vahre ere ogsaa indrættede særskildte Rum. Om disse Toldbodens Pakhuse udkom en Plakat af 30. Decembr. 1780.

Paa Toldbodens indvendige Plads er en **militair Corps de Garde**, for hvis vagthavende Chef alle bortreisende og ankommende Personer maa foreviise deres medhavende Reysepass. Aar 1787 Mandagen den 29. Octobr. ved Middags-Tider ankom Hs. K. Majestæt, Kong Gustav III af Sverrig, incognito seilende fra Malmøe paa en Lystfregat, havende nogle af sin Hofstaat med sig og steeg i Land paa Toldboden, hvorfra han gik til Fods og om Eftermiddagen Kl. 3 ankom gandske uventet til Christiansborg Slot og blev strax indladt til vores allernaadigste Konge Kong Christian VII og de øvrige Høykongelige Herskaber, som just paa samme Tid vare opstaaede fra Taffelet og endnu forsamlede. For Hs. Majestæt Kong Gustav III selv blev strax anviiste den regiærende Dronnings Gemakker.

Anmærkning. I Hs. Kongl. Svenske Majestæts Svite fulgte 1. Den Svenske Minister, Baron Albedil. 2. Tvende Ober-Kammerjunkere, Baron Taube og Armfeldt. 3. Capitain af Garden, Græv Horn, hvilken som Vagthavende stedse forblev

ved Hs. Majts. høje Person. 4. Hofmarskalk Baron Strømfeldt. 5. Generalmajor Baron Toll. 7. Staldmester Baron von Essen. 9. To Kammer-Junkere, de Beche og Møllersværd. 10. Adjutant Baron Wrede. 11. Præsidents- og Bÿrrau-Expeditions Sekretair von Aspern. 12. Sekretairerne Genning og Linderhielm. 13. Liv-Medicus Salomon. 14. To Kammer-Pager. 15. Fire Pager. 16. En Kammertiener. 17. En Kammer-Laqvai. 18. Fem Lakajer og to Løbere. 19. Tre Cavalier-Kammertienere og otte Cavalier-Betiente. Uden for Hs. Svenske K. Majts. ommældte anviste Gemakker bleve een Under-Officeer med 4 Mand af Garden til Hest som Vagt posterte. Ligesom og den meeste Deel af Sviten med Betiente alle bleve indlogerede paa Slottet. Hs. K. Svenske Majestæt bekom og strax til Opvartning Hs. K. Høyheds Kronprintzens Marskal, Hr. von Bülow, saa og Hs. K. Majts. daglig opvartende Kammerjunkere, Hr. von Møsting. Dernæst en Ordinance-Officeer, som daglig omskiftede imellem de Herrer Lieutenanter af Garden til Hest og til Fods; to Pager og tre Kongelige Laqvaier, hvoraf den ene var Fyrbøder. Til Aften bivaanede Hs. Svenske Majestæt, tilligemed de øvrige Høykongelige Herskaber den Danske Comoedie. Derefter var et Bunterads-Taffel i Spisegemakket paa 59 Couverts, hvorved Hs. Svenske Majestæt tilligemed de fleeste af Høystsammes Cavalierer spiste. Tillige var en Rose anrettet til 30 Personer. For Lakaierne og Løberne, samt Cavalier-Betienterne blev givet Kostpenge. Den 30. Octobr. om Middagen Kl. Eet slet modtog Hs. Svenske Majestæt Cour af alle her i Staden værende Adels- og Stands-Personer i sine Gemakker paa Slottet. Til Middag var det Kongel. Taffel i Spisegemakket paa 17 Couverts og tvende Marskals-Taffeler, hver anrettet til 44 Couverts. Om Aftenen var talriigt Apartement i Apartements-Sahlen, hvor Musikken af Opera Orpheus tillige blev opført. Derefter var det Kongelige Bundterads-Taffel i Billed-Galleriet paa 84 Couverts, og en Rose paa nogle og 30 Couverts. Den 31. Octobr. behagede Hs. Svenske Majestæt at gjøre en Tour til Fods til Rosenborg Hauge, i Sælskab med Hs. K. Høyhed Kronprindsen og Hs. Durchl. Arveprintzen af Augustenborg, samt sine egne og adskillige andre Hof-Cavallerer. Til Middag var det Kongelige Taffel i Spisegemakket paa 17 Couverts og en Rose paa nogle og 30 Couverts. Til Aften var Bal paré en Domino i Riddersahlen for alle 9 Classer, og blev der tillige holdt Apartement. Det Kongelige Taffel var den Aften paa 26 Couverts i Kronprintzens Audience-Gemak og foruden var to Marskals-Taffeler, det ene paa 100 og det andet paa 60 Couverts. Efter Taffelet begyndte Ballet igien og vedvarede til Kl. 3 slet. Den første Novembr. var det Hs. K.H. Kronprintsens af Sverrig Fødsels-Dag, og var alting en Galla, og Damerne i Robe de Cour. Det Kongelige Taffel var om Middagen i Apartementsahlen paa

22 Couverts og to Marskals-Tafler, hver paa 28 Couverts. Til Aften bivaanede Hs. Svenske Majestæt Comoedien og kørte med Hs. Majestæt Kongen og Ds. K.H. Kronprintsen og Arveprintsen i Stats-Carosse med det hvide Liv-Spænd for. Efter Comoedien var Apartement i Riddersahlen, og derefter det Kongel. Bunterads-Taffel i Billed-Galleriet paa 80 Couverts, samt en stor Rose. Den anden Novembr. var det Kongel. Taffel til Middag paa 17, og til Aften Bunterads-Taffel paa 47 Couverts, samt en Rose. Til Aften blev Comoedien opført. Den 3die Novembr. var til Middag et Kongel. Bunterads-Taffel i Spisegemakket paa 51 Couverts, og herforuden en stor Rose. Til Aften blev opført Comoedie, og derefter var det Kongelige Bunterads-Taffel i Spisegemakket paa 44 Couverts, tilligemed en stor Rose. Den 4. Novembr. blev Hs. Svenske Majts. Formæhlings-Dag erindret ved Hoffet, og imodtog da Hs. Svenske Majestæt Cour af alle her værende Adels- og Standspersoner, efter at Høystsamme havde bivaanet Gudstienesten i Christiansborgs Slotskirke. Samme Formiddag behagede Hs. Svenske Majestæt at begive sig til Rosenborg, for at tage de Kongel. Regalier og andre Seeværdigheder i allernaadigst Øjesyn og derfra at begive sig til det chirurgiske Academie. Til Middags var et Kongeligt Bundterads-Taffel i Eremitagen paa 14 Couverts. Ligeledes var en stor Rose. Damerne vare klædte i Robe de Cour. Til Aften var Concert i Apartement-Sahlen, hvor et Syngestykke blev spillet. Derefter var det Kongelige Bunterads-Taffel, som blev holdt i Riddersahlen paa 80 Couverts, samt en stor Rose. Den 5. Novembr. behagede Hs. Majestæt Kongen af Sverrig med Følge, tilligemed Ds. K.H. Kronprintsen og Arveprintzen, samt Hs. Durchl. Arveprintzen af Augustenborg og en Deel Hof-Cavalierer, om Formiddagen Kl. XI slet at afreise fra Christiansborg, for at indtage Middags-Maaltid hos Statsministeren Græv Bernstorff paa Gaarden Bernstorff. Saasnart Hs. Svenske Majestæt ankom til Stadens Østre Port, bleve Kanonerne paa Voldene og fra Fæstningen Citadellet løsnede med 3 Gange 27 Skud. Efter fuldendt Middags-Taffel blev Reisen videre fortsat til Fredensborg, hvor Hs. Svenske Majestæt tilligemed Prindserne og Svite forbleve Natten over, og spiiste til Aften hos Hendes Majestæt Enkedronning Juliane Marie. Den følgende Dag, den 6. Novembr., begave de sig om Formiddagen til Helsingør for at sættes over Sundet. Men bleve ved en Staffette underveis underrettede om, at Overfarten formedelst den stærke . . . [Teksten ikke fortsat.]

Langs med Brystværket af Toldbodens Bulværk paa venstre Haand fra Trappen ned til Vandet hen ad til Castellet vare i fordum Tid

plantede en Deel Canoner af 24 Pundigers Calibre, ligesom et Batterie. Men samme bleve ved Bulværkets Hoved-Reparation Aar 1780 borttagne, saa at den gandske Plads er nu frie. Paa Toldboden er en Commendant, som altid er en høy Officeer af Sjø-Etaten, der sammestæds har sit Contoir. Paa hele Toldbodens Plads seer man hver Dag en Mængde af alle Slags Mennesker at have at bestille. Men især om Sommeren om Søndag Eftermiddag efter Aftensang seer man Stadens Indvaanere af begge Kiøn i stor Mangfoldighed at spatsere ud paa Toldboden for at forlyste sig med den smukke Udsigt til Søen og at see de mange Skibe, store og smaa, liggende til Ankers paa Rheden, eller ankommende seylende at kaste Anker, ligeledes seer man ogsaa mange i Chaloupper og Baade at komme roende til og fra Toldboden. Mod Stadens Sider er Toldboden indhegnet med sine tilhørende Bygninger og Pakhuse. Indgangs-Porten til Toldboden tillukkes om Aftenen og Natten, saa at ingen da kand komme ind eller ud. Strax uden for Indgangen til Toldboden ligger tvende privilegerede Værtshuse. Af hvilke det ene er et stort og anseeligt Viin- og Herbergeer-Huus for reysende Personer, tilhørende den Wiwetske Familie, som et Mensale skiænket af Kong Friderik den Fierde. Beboeren svarer aarlig Afgift og Forpagtning af Stædet. Men det andet er et lidet Værtshuus, kaldet Brokkens Bod.

Toldbod-Vejen forbi Castellet og det Kongelige Brænde-Oplags Plads er altid folkeriig, da her falder stærk Passage dels af dem, som paa Toldboden have at forrætte, dels af den talrige Mængde af Kongens Matroser og Haandværksfolk, som daglig arbeide paa Nyeholm.

§. 26.

Det Kongelige Brænde-Oplag, som er beliggende strax ved Toldboden, hvorfra haves Indkiørsel til Pladsen for at transportere og opsætte Brændet, naar Brænde-Ladninger udlosses. Her haves et overmaade stort Brænde-Oplag, liggende i Forraad under det Kongelige

Rente-Kammers Direction, som ogsaa udstæder Ordre, naar derfra om Vinteren maa udsælges Brænde til Stadens Indvaanere; saasnart Favne-Vedd ey er at faae i Nyehavns Canal paa Skibe sammestæds, eller dets Kiøb er stegen til høye Priser hos dem, som have Oplag af Brænde, saa overlades til Fornødenhed enhver at faae her til Kiøbs fra en halv Favn til fire Favne ad Gangen, og udsælges af en Kongelig Brænde-Forvalter.

Anmærkning. Paa den Plads, hvor nu Det Kongelige Brænde-Oplag er, har forhen været andlagt Den Botaniske Hauge, hvilken blev Aar 1753 andlagt af Kong Friderik den Femte, som til den botaniske Videnskabs Opkomst og Flor gav en anseelig Fond til denne botaniske Hauges Vedligeholdelse og et botanisk Bibliotheks Indretning. Haugen bestod af 35000 Qvadrat-Alen, var afdeelt i to Deele. Man saa her en stor Mængde af Inden- og Udenlandske Europæiske og Indianske Væxter at være plantede og voxte, saa og at drives i de dertil opbygte Drivehuse. Ved disse Hauger boede en Gartner, som havde frie Værelser til Beboelse. Men denne botaniske Hauge blev ødelagt Aar 1778 og forflyttet til Charlottenborg-Slots Hauge og hører nu under Universitætet.

I Henseende til forrige Tiider maa mærkes, at der var en liden kort Kanal, som gjorde Skilsmisse imellem Toldbodens indpælede Grund og de i fordem Tid langs ved den gamle Toldbodvej beliggende, men nu ødelagde Tømmerpladsers tilhørende Grund. Samme liden Kanal var omtrent 30 Alen breed, hvori laae det Tømmer, som paa Saugmøllen blev skaaren til Planker og Bræder. Denne liden Kanal, som da blev kalden Rør-Havet eller vrangeligen af Almuen Det røde Hav, er nu opfyldt og broelagt. Tæt ved bemælte liden Kanal blev i Kong Kristian den Siettes Tid bygt en konstig indrættet Saug-Mølle, hvilken gik ved Vinden. Den anseelige, store Plads, paa hvilken denne Saug-Mølle stod bygt, sluttede ved Enden af alle Tømmerpladsene og laae i lige Linie med dem. Midt paa Pladsen stod bygt et langt Huus, i hvilket var 26 Sauge, som giennemskar til Planker og Bræder alt det store Tømmer, som Tid efter anden blev henlagt i Rør-Havet, til Holmens og Flaadens Nytte og Brug. Oven paa dette Huus stod bygt en stor Hollandsk Veyr-Mølle, tækket udvendig overalt med Skiefersteen. Inde i Møllen selv vare alle de mechaniske Hiul og Indretninger, som ved Møllevingenes Omdrejning af Vindens Magt baade satte alle Saugene nedden under i Huset i fuld Bevægelse, saa og tillige uden nogens Hielp fremslæbte af sig selv det anbundne

store Tømmer op af Kanalen hen til Saugene. Denne mechaniske Indretning blev af alle betragtet med største Forundring og Fornøjelse. Oven paa Taget af Huset rundt omkring Møllen var andlagt en meget breed Vægtergang med et høyt Rækværk omgiven, hvor man gik op for at kunde see Møllens indvendige mechaniske Structur, og hvorledes Møllen selv kunde omdrejes efter de blæsende Vindes forskiellige Beskaffenhed. Da forommældte gamle Tømmerpladse bleve i Kong Friderik den Femtes Tid nedbrutte og forflyttede herfra, saa blev denne konstige Saug-Mølle ogsaa bortsolgt til Nedbrydelse. Paa den Delineation af Stadens Situation og Gader, som findes i Thuras Hafnia Hodierna udgivet i Aaret 1748, er samme Saug-Møllens Stæd betegnet, tilligemed sin forommældte liden Kanal, med No. 66, og den Kongelige Toldbod eller Toldkammeret med No. 52.

§. 27.

Havnen, hvoraf Staden egentlig har faaet sit Navn, tager sin Begyndelse fra Indløbet ved Toldbod-Bommen og strækker sig langs frem imellem Staden paa den ene Side og Christianshavn paa den anden Side. Denne Havn eller brede Strøm er egentlig en Arm af Havet, som flyder imellem Siælland og Amager og indsluttes ved Lange Broe. Thi uden for samme Broe er Vandet af Kallebostrand ikke dybt nok for store Skibe. Denne lange Skibshavn, som Naturen selv saaledes har dannet, er saa dyb, at endog de allerstørste, dybtstikkende og stærk tilladne Skibe kand flyde og varpe sig op, saa og sikke ligge her paa Strømmen deels for Anker, deels fortøiede ved den Rad af 16 Duc d'Albes eller de i Strømmen nedrammede Pæle for at udlosse deres svære Last og indehavende Ladninger. Skibene kand ogsaa ligge tæt til Stadens Bulværker, hvor deres indehavende Ladning skal udlosses. Over Havne-Væsenet i hele Staden er beskikket en Havne-Commission med sine Committerede og en Havneskriver. Aar 1786 den 28. April er Bestyrelsen af Opmuddrings-Væsenet her i Havnen og i Kanalerne af Kongen anfortroet en vedvarende Commission. Fra Havne-Commissionen blev ved en Plakat bekendtgiort den 13. Decembr. Aar 1783 en Kongelig Resolution: At udi

Løbet fra Toldbod-Bommen ind ad imellem Flydebroen langs den Kongelige Orlogs-Flode og den Rad af de 16 nye Duc d'Albes, som med hvide Hoveder ere mahlede, maa ingen Skibe ligge for Anker eller fortøjede; men at dette Løb skal stedse være frie og ryddelig for de indgaaende og Udgaaende Skibe. Hvorimod de Skibe, som enten vil stoppe, fortøje, losse eller ladde paa denne Distance, tillades at gjøre det imellem disse Duc d'Albes med hvide Hoveder og Landet, saa at samme Duc d'Albes paa den anden Side imod Løbet bliver aldeles frie til at forhale ved. Paa begge Sider af denne rummelige Havn seer man overalt store Skibsværfter, anseelige, store Magaziner og Pakhuse til den florisanteste Handels Nytte.

§. 28.

Det Kongelige octroyerede Vestindiske Handels-Sælskabs Bygninger, beliggende i Frideriksstad ikke langt fra Stadens Toldbod. Dette Handels-Sælskab er oprettet Aar 1778, og dets første Fond bestod af 5000 Actier, hver Actie til 100 Rdr. Den store Fordeel, som den Vestindiske Handel har haft siden den Tid, har forandlediget, at i Stæden for de forrige Actier ere nu udstædte nye Actie-Breve, hvilke lyde hver paa 300 Rdr., og efter faae Aars Forløb gjældede disse Actier i Købet 7 a' 800 Rdr. Handelen paa Vestindien er frie for enhver. De Vahre, som bringes til Kiøbenhavn fra de 3 antilliske Øer i Vestindien, nemlig St. Croix, St. Thomas og St. Jan, hvilke Kongen eyer, og Handels-Sælskabs Administration sælger, ere raae Sukker, Kaffeønner, Rum, Spansk og Fransk Bomuld i Baller, Fustik-Træe, Mahonie-Træ i Bløkke og Planker, Sarsaparille i Sække, Portoricco Tobak, Caroliner Risengryn, hvide Havana Sukker.

§. 29.

Det Kongelige octroyerede Østersøeske og Guineiske Handels Sælskab har sine Bygninger, Pakhuse, Skibsværfter og Havne

etc. ligeledes i Frideriksstad strax ved det Vestindiske Handels-Sælskabs Bygninger. Hovedbygningen var det i Aaret 1768 opbygte Almindelige Hospital, som ved den Leilighed blev forflyttet herfra til en Fløy af Casernerne Aar 1776, men Bygningen blev Aar 1786 indrømmet igien af Handels-Sælskabet til samme Hospital. Den Guineiske Handel hørte forhen Kongen til, men blev nu foreenet med Østersøes-Handelen og overladt et Interessentskab, og inddelt i 30.000 Actier, hver til 100 Rdr. Handelen paa de Danske Etablissementer i Guinea har Sælskabet allene, som sælger Domingo-Caffebønner, hvilke hiembringes i Fade og Tiercer, Quarter, Sække. Dernæst Fransk Sukker i Fade og Tiercer samt Bomuld i Baller, Elephant-Tænder, Creveller. Dette Sælskab har et Oplag af tør østersøisk Rug, Byg og Havre, som det udsælger i store og smaa Quantiteter, naar de Kiøbende henvende sig til Administrationen for dette Handels-Sælskab.

§. 30.

Nyeholm ligger ved Indløbet til Havnen lige over for Stadens Toldbod og er nu omstunder den rette Fabrik-Plads, hvor de Danske Krigs- eller Orlogs-Skibes Construction skeer, da Nyeholm for Vandets Dybhed og meere Rum agtes beqvemmere til Orlogs-Skibenes Skibsbyggerie end Gammelholm. Passagen til Nyeholm falder fra Toldboden over en Flydebroe, forsynet med Brystværk ved begge Sider. Hvilken Broe kaldes Bommens-Broe, fordi den (tilligemed en stor Bom, eller en meget tyk, rund Maste-Træe, der ligger fastgiort flydende i Vandet eller Indløbet) skydes til Side, medens Skibe hahler ind eller ud igiennem Bommen. See forhen §. 25 pag. 347.

Nyeholm er andlagt af Kong Christian den Femte, som lod ved Enden af Christianshavns Vold udstrække det saa kaldte Nye Værk, eller en Vold med mange ordentlige Bastioner og Courtiner, andlagt paa en Sandgrund i Havet, saa at den gandske Havn blev derved indsluttet, og den Kongelige Orlogs-Flaade ligger nu her ved Nyeholm

i en til den aptered Huk, hvilken er indhegnet for sig selv med en meget lang Flyde-Broe udi den nordre Deel af Havnen. Med dette store og bekostelige Foretagende lod Kong Christian den Femte gjøre Begyndelse den 9. May Aar 1685 og fuldendte det Aar 1692. Johannes Laurentzen i Kong Christian den Femtes Dag-Register pag. 185 ligner samme Vold ved de Dæmninger, som Kong Alexander Magnus gjorde ved Tyrus, Printzen af Parma ved Antwerpen og Ludvig den XIV ved Rochelle. Enden af Nyeholm ud til Rheden er beplantet ligesom et Batterie med mangfoldige Canoner af 36 og 24pundiger Calibre, efterdi Volden der ophører. Til en Erindring om Nye Holms Anlæg og Orlogs-Skibenes sikkre Huk at ligge i, er af Kong Christian den Femte slagen en meget stor Medaille, paa hvis ene Side eller Aversen staaer Kong Christian den Femtes Brystbillede med Inscription: *Christianus V. D.G. Rex. Dan. Norv. Vand. Goth.* Under Kongens Brystbillede staaer Medailleurens Navn: *Bart. Meyer.* Paa Reversen eller den anden Side sees Nye Holm og det Nye Værk andlagt midt i Søen, samt en Deel tiltaklede Orlogs-Skibe at ligge i deres apterede Huk ved Nyeholm. Endvidere sees her et Skib at passere igiennem Bommen midt imellem Nyeholm og Stadens Toldbod, som ogsaa her forestilles, tilligemed en Deel af Citadellet Friderichshavn. Paa Stadens Rheed uden for sees en Deel Skibe deels at seile, deels at ligge for Ankers. Og inden for Bommen sees ogsaa Skibe at ligge paa Strømmen. I Luften forestilles over Orlogs-Skibene Guds Varetægt over Israels Børn paa deres Reyser ved en Skyestøtte og ved en Ildstøtte, hvorunder staaer disse to Ord: *His. Ducibus. Exod. XIV.* Neden til i Exerquen ere at læse disse Ord: *Nec irritantes, Nec irritandæ.* Og rundt omkring læses denne Inscription: *Sic. Stant. Conspicuæ. Regali. in. Sede. Carinæ. Et. Bene. Muniti. Castella. Natantia. Regni. 1692.* Denne store Medaille vejer 22 Lod 3 Qvintin i Sølv. See Laurentii Musæum Regium Tab. XVII No. 54.

Saasnart man fra Toldboden kommer over Bommens Flydebroe

ind paa Nyeholm, er der en liden, grundmuret Vagt, besat med Matroser, for hvis vagthavende Søe-Officeer enhver uberettiget Tilgaaende maa anmeldte sig, i hvad Ærinde han agter sig at gaae ind paa Nyeholm, og om det maa være ham tilladt eller bliver ham nægtet. Her inde paa Nyeholm seer man allerførst den prægtige, grundmurede Hoved-Vagt, hvis Bygnings forreste Facade er 40 Alen breed, bestaaende af een Etage 8 Alen høy, hvis Forspring 16 Alen breed er neden til ziret med tre store Arcader, hvor Indgangen er til Corps de Garde, og oven over med en Etage 6 1/2 Alen høy, hvis Frontispice af 5 Alnes Høyde er ziret med Kong Christian den Siettes dobbelte Chiffre med Krone over. Det Italienske Tag paa denne ziirlige Bygning er prydet med et proportioneret, giennembrudt Spiir, som oven til er fladt og decoreret med en lukt Krone, igiennem hvis Midte opstaaer en stor Flagstang, fra hvilken udstikkes og vajer det store Danske Orlogs-Skibs-Flag. Fra Jordens Overflade til Kron-Knappen regnes 32 Alnes Høyde. Denne Hovedvagt er saa rummelig og stor, saa og forsynet med saa mange ziirlige og beqvemme Værelser, at den i Nødsfald kand beboes af en maadelig Familie. Aarsagen, hvorfor denne Corps de Garde er af saa usædvanlig Begreb, er denne, fordi den er ey allene indrættet for den daglige Vagt, som commanderes af en Capitain af Søe-Etaten. Men endog at den i Krigstider kand modtage en Officeer af høyere Rang for at commandere det her værende store og formidable Batterie, der med en Mængde af store Canoner er beplantet. Aftegningen paa Nyeholms Hoved-Vagt sees i Thuras Hafn. Hod. Aar 1748. Tab. LXXXIII.

Dernæst her paa Nyeholm falder i Øynene den konstige, store, indmurede **Skibs-Krahn**, som bruges til at indsætte Master i Orlogsskibene med. Den seer ud neden til som et stort, grundmuret Taarn, der er 45 Alne eller 90 Fod høyt og 30 Alne breed. Men af Bygningens Overdeel udstikker den øverste, egentlige Krahn, hvis Structur over Bygningen ikkun sees i frie Luft. Den indvortes Indretning er inddeelt

i ordentlige Etager, hvilke endog kand tiene til Magaziners Bevaring. Men den øverste, egentlige Krahn, som sees at staae i frie Luft over Bygningen, er fra øverst til det nederste saa konstig forbunden med alt det øvrige Tømmer, at det ey er mueligt, at den kand rokkes eller bevæges, til mindste Hinder i at bruge den. Bygningens udvendige Mure tiener kun til at bevare Tømmerværket fra Forraadnelse; thi Krahnens Bygning og Tømmerets indvortes Forbinding med hinanden er saaledes beskaffen, at Krahnens uden Murens Hielp kand bære sig selv. Og endskiønt den øverste Deel af saadan en Krahn, som er frit i Luften, kand forgaae og faae Skade, saa er det beskadigede Stykkes Istandsættelse og Reparation kun af ringe Bekostning imod den øvrige Deel, som tiener til Krahnens Reisning, hvis indvortes Forbinding er og forbliver altid i fuldkommen Stand formedelst Muren, som omgiver den. Aftegning paa denne med Muur omgivne store Skibs-Krahn sees i Thuras Hafn. Hod. Aar 1748 Tab. LXXXIV pag. 227.

Paa Nyeholm bygges nu omstunder alle de Kongelige Danske Orlogs-Skibe og Fregatter. Man seer her adskillige Skibbygger-Værfter, hvor slige Krigs-Skibe aarlig bygges og at staae paa Stabelen. Man seer her to Huuse af særdeles Begreb. I det ene af dem bruges den nederste Etage, og i det andet bruges den anden Etage til at afslaae paa Gulvet de saa kaldte Spanter eller Modeller, hvorefter Tømmeret tilhugges. Ved Enden af det første Spant-Huus er en Bygning, indrættet med en Sahl for det Høykongelige Huses Personer, naar de ere her nærværende for at høre den hellige Tale eller Prædiken, som ved ethvert nyebygt Orlogsskibs og Krigs-Fregats solenne Udløb af Stabelen holdes for et Bord i bemælte Sahl af Provsten ved Holmens Kirke over et bibelsk Sprog. For og efter Talen siunges det Vers: I Jesu Navn etc. accompagneret med Instrumental-Musique. Naar Talen er endt, træder det Høykongelige Herskab ud paa den Balcon eller Vægtergang, som er uden for samme Sahl, for sammestæds

at tage Skibets Udløb i allerhøyeste Øyesyn. Endvidere seer man en stor Smiddie, store og kostbare Magazin-Huuse, hvori forvares alle Slags Skibs-Redskaber, Takkelage og deslige, hvad Navn have kand, som til Orlogs-Flaaden at equipere udkræves. Man seer ogsaa et Chaloupe-Huus, hvor Orlogs-Skibenes tilhørende Chalouper bevares fra Regn, Slud og Solens Heede at beskadiges af. Langs med Nyeholm indenfor Toldboden ligger alle de Kongelige Orlogs-Skibe i to Linier fordeelte. Lige fra Bommen og til Christiansholm langs uden om alle Orlogsskibenes Huk gaaer en small Flydebroe, som er 1600 Alne lang. Midt paa samme Broe er en liden Vagt. Denne Flydebroe aabnes, naar eet eller andet Orlogsskib skal hahle ud eller ind af sin Huk.

§. 31.

Christiansholm er det Danske Søe-Arsenal, som bevarer all Amunitionen til Orlogs-Flaaden. Christiansholm ligger imellem Nyeholm og Christianshavn, og bestaaer af to meget store i Søen indpælede og opfyldte Holme, hvilke ved Broer ere sammenføyede med hinanden. Sidst i Kong Friderich den Fierdes Tid begyndte en Borger i Staden ved Navn Motzmann at lade indpæle et vist Stykke i Søen paa de fladeste Grunde og dernæst at lade det opfylde for at indrætte Stædet til en Skibs-Kiøhalingsplads. Hvorudover dette Stæd blev i mange Aar kaldet Motzmanns-Plads. Men da Mandens Hensigt var priisværdigt; men hands Ævne og Formue ikke kunde fuldføre det begyndte Arbeide, endskiønt det var dog viidt avanceret; men ved Tidens Længde forfaldt og ei blev fuldført til Fuldkommenhed. Saa foretog Kong Christian den Siette Aar 1736 at bringe dette begyndte Arbeide til Fuldkommenhed, hvorpaa et langt større Stykke af de flade Grunde i Søen sammestæds blev indpælet til ommældte Motzmanns-Plads for at faae den af en tilstrækkelig Størrelse til et ordentlig Søe-Arsenal eller Tøyhuus for Søe-Etaten, hvorpaa al den opfyldte Plads efter Kongelig Befaling blev kalden Christiansholm. Til at opfylde med

brugte man al den Jord og Mudder, som ved konstig indrættede Mudder-Pramme (paa hvilke vare et Hiul med 16 à 20 store Jern-Spande) blev optagen af Søbunden i Havnen, saa at denne indpælede Plads blev i 2 à 3 Aar gandske opfyldt til en meget stor Holm. Paa Christiansholm seer man to store, grundmurede Arsenaler eller Søb-Tøyuuse med tilbygte Fløye. Arsenalerne bestaaer af tvende Hoved-Fløye, hvilke ere i Midten sammenføyede med en Corridor eller Gang, hvorover man kand gaae fra den anden Etage i den ene Bygning til den anden Etage i den anden Bygning. Hver af disse Arsenal-Bygninger er 150 Alne lang og bestaaer af to Etager. Paa den underste Etage af hver Fløy ere 20 store Porte, hvor alle Rapperter til heele Orlogs-Flaadens Canoner giæmmes i den ziirligste Orden. Paa den anden Etage af hver Fløy, som fremviiser 20 Fag Vinduer, giæmmes alle Slags Skibs-Gevæhr, Armatur, og al den øvrige Ammunition, som ligeledes hører til Orlogs-Flaadens, sees rangeret i den behageligste Orden og i en forunderlig stor Mængde, saa at alt hvad til ethvert Orlogs-Skibs Udrustning i sær udfordres, er paa sit Stæd for sig allene samlet. Den grundmurede Corridor, som sammenføyer begge disse lange Arsenal-Bygninger, er 22 Alne lang, ziret med tre Porte og en Altan. Over den mellemste Port, som er den bredeste, sees en meget smuk Decoration, udhuggen i Steen, forestillende nederst det Kongelige Danske Vaaben med sine Afdeelingen og en Krone derover. Men øverst Kong Christian den Siette i Kronings-Dragt, omgiven med en Deel Krigs-Armatur. Igiennem denne Coridors Port falder Hoved-Indgangen til den bag disse Arsenaler værende store Plads. Bag ved disse Arsenaler ligge paa bemældte Plads opstablede Tøyuusets Forraad af Bomber, Kugler og Knipler, som ere indelukte formedelst en Brandmuur, der støder til begge Side-Fløyene. Paa Pladsen for til ligge Canonerne til heele Flaaden i Lagviis til ethvert Skib af Orlogs-Flaadens, og paa et Bret ved hvert Lag staaer mahlet det Skibs Navn, hvortil de henhøre. Af Bygninger er her et Barcasse-Skuur,

hvor de store Skibs-Baade staae, en stor Krahn, saa og en Bygning, hvori er en Artillerie-Skole, nogle Contoirer og en Corps de Garde eller Vagt, hvilken, naar Orlogs-Skibene ere hiemme, besættes med en Søde-Lieutenant og Constabler. Men naar Flaaden er ude, besættes af en Ober-Canonerer og Matroser.

Foruden dette Kongelige Søde-Arsenal paa den ene Ø seer man paa Pladsen af den anden Ø i den deiligste Orden liggende det grove Artillerie, baade Jern- og Metal-Canoner af forskiellig Calibre, saa og et stort Antal Metal-Mørsere. Ligeledes finder man de dertil henhørende Canon-Kugler, Stang-Kugler, Knippe-Kugler og Bomber, liggende afdeelte med en ordentlig Indretning. Ved første Ankomst paa Christiansholm falder i Øynene to store Columnæ Rostratæ, som ere hensatte her for at forøge Pladsens Ziir. Disse tvende Støtter vare forfærdigede i Kong Christian den Siettes Tiid og bleve brugte som en Æreport den XI. Decembr. Aar 1743, paa hvilken Dag den Engelske Kronprintzesse Lovisa (som var Kong Friderich den Femtes Dronning) holdt sit høytidelige Indtog i Kiøbenhavn og da passerede midt imellem disse to Columnæ, hvilke paa den Dag vare opsatte uden for Gammelholm ved Søde-Commissariatet eller Admiralitætet tværts over Gaden. Aftegning af begge Søde-Arsenalets Bygninger, tilligemed Corridoren sees afstukne i Kobber udi Thurs Hafn. Hod. af Aar 1748 Tab. LXXXII. Men Columnæ Rostratæ, tilligemed Søde-Arsenalets tvende Bygninger sees i E. Pontoppidans Atlas Daniae Tom. II.

Endvidere seer man til Christiansholm henhørende to andre Øer eller Holme, paa hvilke ere nogle meget lange Huse af 500 Alens Længde, hvori giæmmes Masterne til de Kongelige Orlogsskibe, saa og alle Skibs-Mersene til hver Mast, samt de store Skibs-Ankere. Til en Symmetrie med de to anførte staaende Bygninger ere hen ad Nyholm til byggede tvende ligesaadanne Længder, som kaldes

Nyeholms Takkelage-Huuse. Man seer ogsaa et stort Huus, hvori de store Skibs-Baade eller Barkasser ligge forvarede. Christiansholm ligger næstendels lige over for Nyehavn.

§. 32.

Citadellet Friderichshavn, beliggende ud til Kiøbenhavns Rheed ved Siden af Stadens Toldbod, og er andlagt til Stadens og Orlogs-Flaadens Beskiærmelse. Dette meget faste Kastell er andlagt af Kong Friderich den Tredie og bærer sit Navn efter samme Konge. Af Begyndelsen var dette Kastel ei saa vitløftig; thi vel blev det andlagt Aar 1658, men efter Stadens Beleiring og Souverainitæts Indførsel blev det Aar 1663 sat i fuldkommen Stand. Om dette Kastells Andlæg kand efterlæses B[aron] L. Holbergs Danmarks Historie Tom. III. pag. 553 og 601. Dog blev i Kong Christian den Femtes Tid en Forandring i Fortificationen foretagen og sat i en bædre Forsvars-Stand. De halve Bastioner bleve giorte til fem heele og dobbelte Bastioner, samt forsynet med dobbelte Grave og Volde. Kastellet har to Porte, af hvilke den ene gaaer til Staden ved Toldbod-Vejen og kaldes Siælland; men den anden gaaer ud til Marken og kaldes Norwegen. Udi dette Kastell seer man skiønne Baraqver, indrættede til Garnisonen, alle opførte af lutter Grundmuur, at formeere lange og brede Gader, trukne efter Snor og i lige Linie, saa og besatte med Lindetræer.

Midt i Kastellet seer man den store Parade-Plads. Ved den ene Ende af samme Plads ligger Commendantens anseelige, grundmurede Residenz, i hvis Frontispice sees Kong Friderich den Fierdes Navn i dobbelt Chifre med Krone over, og neden under staaer det Aarstal 1725. Bag ved denne Gaard er en anseelig Hauge. Foruden Commendantens ere ogsaa flere Kongelige Betienteres Gaarde, Proviantgaarden med Bagerset, Tøyhuset, alle af Grundmuur. Ved den anden Ende af forommældte Parade-Plads seer man:

Kastel-Kirken, som fører Navn af Friderichshavns Slots-Kirke. Den er bygt af Kong Friderich IV, da den første Grundsteen til Kirkebygningen blev lagt i July Aar 1703, og blev Kirken fuldført i næstfølgende Aar og indviet den 26. Septembr. Aar 1704 af den Siællandske Biskop, Dr. Henrich Bornemann. Kirkens Hoved-Facade er 52 Alen lang, ziret midt paa med et lidet, giennembrudt Taarn. Over Kirkeportalet staaer i Steen udhuggen Aarstallet 1704, og i Frontispicen sees Kong Friderik den Fierdes Navn i Chifre med Krone over. Vel er Kirken kun liden, men meget næt, tilstrækkelig lyys og stor nok baade til at rumme Kastellet's Garnison med samtlige Officiantere, som boe og høre til Kastellet; men Kirken kand ogsaa rumme et Antal af Stadens Indvaanere, som besøge samme Kirke, fordi de boe i Nærheden ved Kastellet. Kirken har ogsaa et smukt Orgelværk. Af Begyndelsen var Kastell-Kirken i mange Aar annecteret til Den Herre Zebaoths-Kirke, saa at Sogne-Præsterne og Capellanerne ved Garnisons Kirke alternerede at prædikke Dansk og Tydsk For- og Eftermiddag alle Søn- og Hellige-Dage i Kastell-Kirken, og een af Garnisons-Kapellanerne maatte altid i en vis Tids-Rum alternatim boe i Kastellet for Syges Skyld. Men efter et Kongeligt Rescript af 9. January 1739 fik Citadel-Kirken sin egen Sogne-Præst, som fik Navn af Slotspræst og tillige Rang og Sæde med Sognepræsterne i Kiøbenhavn. Og blev i Citadellets Baraquer indrættet fornødne Værelser for ham til frie Beboelse. Fra den Tid have følgende Mænd været Sogne-Præster ved Friderichshavns Slots-Kirke, nemlig:

1. Hr. **Ludvig Harboe**, kalden den 14. July 1738 til øverst Capellan ved Garnisons-Kirken i Kiøbenhavn og Citadellet Friderichshavns Kirke. Aar 1739 den 9. January blev han den første Sogne-Præst til samme Citadelle Friderichshavns Slots-Kirke. Aar 1741 blev han sendt som General-Visitor til Island. Aar 1743 blev han Biskop i Trondhiems Stift i Norge. Aar 1748 blev han adjungerende og succederende Biskop i Siællands Stift; Aar 1757 den 4. April tiltraadte han det Siællandske Biskopdom. (See meere om ham i dette Skriffs Første Tome pag. 17. Han døde Aar 1783 i Juny).

2. Hr. **David Pontoppidan**, blev den 21. July Aar 1741 Præst i Citadellet Friderichshavn, men Aar 1757 den 9. April Sogne-Præst ved Hellig Geistes Kirke i Kiøbenhavn, hvor han døde. See dette Skrifts Første Tome pag. 365.

3. Hr. **Christian Michael Priebst**, blev Aar 1757 den 14. April Garnisons-Præst ved Citadellets Friderichshavns Slots-Kirke. Aar 1760 den 10. Octobr, blev han Dansk Sogne-Præst ved Den Herre Zebaoths Kirke, hvor han døde den 20. April 1774.

4. Hr. **Andreas Sparre Delgast**, blev Aar 1760 den 22. Decembr. Præst til Friderichshavns Slots-Kirke, hvor han døde den 15. Octobr. 1766.

5. Hr. **Jess Wester Biørnsen**, kalden Aar 1766 til Præst i Kastellet. Aar 1772 blev han Sogne-Præst ved den Tydske Kirke i Helsingør, samt Slots- og Garnisons-Præst sammestæds, hvor han døde Aar 1786.

6. **Mag. Christian Bastholm**, blev Aar 1767 Præst ved den Evangeliske Kirke i Smyrna i Asien. Aar 1772 den 23. April blev han Præst i Kastellet. Derefter Doctor Theologiæ. Aar 1777 blev han Sogne-Præst til St. Olai Danske Kirke i Helsingør. Men efter tre Fierdings-Aars Forløb blev han Første Danske Hof-Prædikant, og Aar 1782 den 4. Septembr. blev han Confessionarius Regius.

7. Hr. **Nicolai Raben**, blev Aar 1778 den 4. Marty Præst i Kastellet. Derfra kalden den 17. July 1782 til Sogne-Præst i Slangerup Kiøbstad i Siælland; blev Provst i samme Herred.

8. Hr. **Christian Kock**, blev Aar 1782 den 25. Septembr. kalden til Præst i Kastellet.

Ved Kirken er oprættet en **Fattiges Skole**, hvis Lærer er Kirkens Cantor, som ogsaa har frie Værelser til Beboelse indrættet i Baraquerne.

Udi dette Kastell bevares ofte Stats-Fanger i et **Fange-Huus**, beliggende bag ved Kirken, men er dog saaledes indlemmet med Kirken, at Arrestanterne sammestæds i deres Fængsels-Stuer høre Prædiken uden at føres ind i Kirken. Iblant de Stats-Fanger, som her have siddet, er i sær bekiendt den ulyksalige Rigs-Kantzler **Græv Peder Griffenfeldt**. (See L. Holbergs Danmarks Historie Tom. III, pag. 676). Den svenske General-Felt-Marschal **Græv Magnus Steenbock**, som var bleven fangen i Tønningen den 17. May Aar 1713,

blev bragt i Arrest i dette Citadell den 17. Novembr. 1714 formedelst utilladelig Brev-Vexling med Sverrig, og fordi han mod sin Eed søgte hemmelig at undvige og døde her den 23. Febr. 1717. **Capitain John Norcross**, som søgte ved Charlottenlund at overraske og bortstjæle Kong Christian den Siette som Kronprintz, sad her indesluttet i et Fangebuur og døde sammestæds efter mange Aars Forløb, hvorom kand læses John Norcrosses Levnet in 8. udgivet af Caspar Peter Rothe, Khvn. 1756. **Græv Johan Friderich Struensee**, Kongelig Geheime-Cabinets-Minister, med den Myndighed, at de Cabinets-Ordre, som han havde parapheret og i Kongens Navn udstædt under Cabinets-Segl, skulle have den samme Gyldighed som de af Kongen egenhændig skrevne og skulle strax efterleves saavel af Collegierne som Under-Betienterne i Følge den Kongelige Ordre til Finantz-Collegium udstædt Aar 1771. Men al hands store Herlighed endtest den 17. January Aar 1772, da han blev af sit Gemak paa Christiansborgs Slot om Natten efter Kongelige Ordre arresteret og henbragt i Citadellet Friderichshavn, hvor han strax blev sluttet i Jern og Fængsel. Hvorpaa en Kongelig Commission blev andordnet for at undersøge hands begangne Forbrydelser og samme at paakiende. Dommen faldt den 25. April næstefter, at han formedelst begangne *Crimen Læsæ Majestatis* i høyeste Grad &c. havde forbrudt Ære, Liv og Gods, den høyre Haand af hannem levende at afhugges, Hovedet ligeledes med en Øxe at afhugges, Kroppen at parteres og lægges paa Steile og Hiul; Hovedet med Haanden at sættes paa en Stage, samt hands grævelige Vaaben af Bøddelen sønderbrydes. Hvilken Dom, efterat den af Kongen var approberet og underskreven den 27. April, blev Dagen næstefter, som var den 28. April Aar 1772, exequeret paa et for samme Execution paa Fælleden imellem Nørre- og Øster-Port oprættede Echaufaut. Følgende latinske Chronodistichon bevarer i faa Ord hele Historien til Eftertiden, nemlig: Factum selv, Aarstallet 1772, Mandens Navn, hvad han var, og hvad han blev den 17. January,

da han blev arresteret og bragt ud i Kastelet. *Sic Regi Maia Multa Struens - Se Perdidit Ipse, En VJnCtVs CLaVstro, qVJ MODÒ Prætor erat.* Hvilket latinske Elegiacum kand oversættes omtrent saaledes:

Jeg vilde kasted Thronen om,
Men derved faldt i Dødens Dom,
Jeg hærskede med Vold og Trængsel,
Men derfor selv fik Baand og Fængsel.

Samme Dag blev selvsamme Døds-Dom ogsaa exequeret over **Græv Enwold Brandt** (som ogsaa forommældte 17. January blev om Natten paa sit Gemak paa Christiansborgs Slot ligeledes arresteret tilligemed Græv Struensee og henbragt i Fængsel i Citadellet Friderichshavn) efter at Græv Brandts Forbrydelser ligeledes af forommældte Kongelige Commission vare undersøgte og paakiendte, og Commissionens Dom af Kongen confirmeret.

Udi det saa kaldte Struenseeske Værelse blev Aar 1789 den [5. Marty] hensat og arresteret som en Staats-Fange den **Svenske Baron [Lars] Bentzelstierna.**

Ved Citadels-Pynten er Aar 1786 i Juny andlagt tvende Flaader, hvorpaa ere indrættede syv tillukkede **Badekamre** med rummelige igiennem flydende Vandkasser, hvoraf de sex til Brug for alle honette Folk overlades imod en liden Douceur til Opvarteren, hvilke og forsyner Kamrene med rene og tørre Haandklæder. I tvende af bemelte Kamre ere tillige indrættede de saa kaldte Skræk- eller Dryppe-Bade til behagelig Af betiening. Og skulle flere deraf behøves, kand samme indrættes i de andre Kamre. Adgangen til benævnte Stæd er uden for Citadellet over den nye, runde, planerede Vey. Da salt Vands kold Badning er i mange Tilfælde tienlig og styrkende for Legemet, men hidintil ei har været nogen beqvem Leilighed dertil i Nærheden af Staden for honette Folk, saa er, for at afhielpe denne Mangel disse Badekamre her andlagte ved Citadels-Pynten. Dette

Badehuus med Dryppe-Machiner, som om Sommeren har lagt uden for Kastellet, ligger nu om Vinteren ved Langebroe ved den Appelbyeske Kiølhalings-Plads. Men Aar 1787 i May blev dette Badehuus forflyttet bort fra Langebroe hen til den første Pæl ved Kiøkken-Kurven tilligemed et nyt Badehuus, ligeledes med fire Kammere.

Ved Enden af Kastels-Veyen fra Toldbodvejens Begyndelse indtil Østerport staaer en lang, grundmuret Bygning, som Aar 1781 blev opbyggt til at være en stor, muret **Reberbahne** for den Grønlandske, Islandske, Finmarkiske og Færøiske Handel; men Aar 1785 blev den solgt til Artilleriet, og er nu samme Bygning indrættet til Artilleriets Rustvogne, Krud-Karrer &c, som her staae bevarede.

§. 33.

Øster-Port, beliggende for Enden af den Plads Grønland. Det er allerede forhen nældt, at Øster-Port laae i fordum Tid for Enden af Østergade paa Hallands Aas, og altsaa med Rætte blev kaldet Øster-Port, fordi den vendte mod Østen. Men da Kong Christian den Fierde lod Kiøbenhavn paa denne Kant udviide og lod flytte Fæstningsværkerne videre ud, saa blev den gamle Øster-Port afbrudt. Og da den nye Port blev anordnet at være paa det Stæd, hvor den nu staaer, saa lod man den nærværende Port for Sædvanes Skyld beholde samme Navn af Øster-Port, skiønt den egentlig vender mod Norden. Igiennem denne Port falder Reysen ned til Helsingør. Denne Øster-Portes Bygning var i Kong Friderik den Fierdes Tid saa forfalden, at høybemælte Konge lod den Aar 1708 af nye opmure. Øster-Ports Facade ud mod Marken er 13 1/2 Alen i Breden. Porten er 6 Alen bred og 7 Alen høy. Men det hele Portal er i Midten 12 Alen høy. Paa begge Sider af Porten er den ziret med to Danske Pillarer. Midt over Porten under Gesimsen sees Kong Friderich den Fierdes Navn i dobbelt Chifre med Krone over og paa hver Side decoreret med et Cornu Copiæ eller Overflødheds-Horn. Derunder staaer: *Anno 1708*.

Igiennem Øster-Port falder ei daglig saa stærk og jævnlig folkertiig Passage som igiennem de andre Stadens Porte. Aftegning af Øster-Ports Facade sees i Thuras Hafn. Hod. af Aar 1748 Tab. VII pag. 38.

Inden for Øster-Port stode tilforn i Bastionerne hist og her paa Voldene adskillige **Krud-Taarne**, som tiende til Pulver-Magaziner, hos hvilke hver i sær stod en Skildvagt. Men da det Krud-Taarn, som stod i Bastionen ved Øster-Port, sprang i Luften Onsdag Formiddag Kl. 9 den 31. Marty Aar 1779, hvori laae 500 Centner Krud, uden at viide eller kunde nogensinde udgrandske, hvad Aarsagen dertil kunde være. Ved hvilket forskrækkelige Stød alle Tage og Vinduer i Nyeboder og de omkring liggende Gader samt i Citadellet bleve gandske sønderslagne, samt de tvende paa Volden i Nærheden ved samme Krudtaarn staaende Veyr-Møller gandske ruinerede. Rystelsen gik over heele Byen, saa at Vinduer og Dørre sprang op paa langt fraliggende Stæder. Af samme Krudtaarn var ikke det mindste, ja ikke eengang de store Grundstene, at see tilbageblevne paa Stædet. Elleve Mennesker bleve ved dette ulykkelige Tilfælde ihjelslagne. Saa bleve nu efter den Tid alle Fæstningens Krudtaarne eller Pulver-Magaziner andlagte uden for Staden paa Amager.

Paa Øster-Ports **Consumptions-Contoir eller Accise-Bod**, som ligger strax uden for Stadens Revelin og yderste Fallebom, er udi Aaret 1778 følgende Vahre til Indførsel igiennem Øster-Port i Staden blevne consumptionerede, nemlig:

Aal røged 23 Lpd. Agerhøns 42 Par. Agurker 15 Tdr. Baandstager 11950 Stkr. Bark 21 Læs. Blommer 5 Tdr. Rugbrød 115 Lpd. Duer 46 Par. Grønne Erter 39 Tdr. Gule og graae Erter 22 Tdr. Fasaner 7 Par. Fiær og Duun 4 Lpd. Fisketunger 280 Snese. Flesk 70 Sider. Frugt 487 Tdr. Giæs 679 Stkr. Grise 116 Stkr. Gryn 26 Tdr. Harer 54 Stkr. Havre 262 Tdr. Huder 324 Stkr. Høe og Halm 2711 Læs. Høns 354 Par. Blomkaal 290 Skok. Grønkaal 20 Læs. Hvid og rød Kaal 316 Skokke. Kalkonske Høns 177 Par. Fede Kalve 79 Stkr. Spæde Kalve 35 Stk. Kalveskind 197 Deger.

Færsk Kiød 1462 Lpd. Kirsebær 18 Td. Kramsfugle 378 Stkr. Kyllinger 716 Par. Lam 1036 Stkr. Lammeskind 165 Deger. Løg 12 Tdr. Hvedemeel 89 Lpd. Rugmeel 98 Tdr. Melk 21 Tdr. Nødder 3 Tdr. Ost 21 Lpd. Rødder og Roer 341 Tdr. Ræveskind 29 Stk. Snipper 15 Par. Smør 5 Tdr. Svin 117 Stkr. Brændetørv 4036 Læs. Vognlømmmer 19 Læs. Uhrhøns 45 Stk. Langflakt Brændevad 1793 Læs. Vox 23 Lpd. Æg 1372 Snese. Ænder 461 Par.

§. 34.

Ved Kiøbenhavn uden for Nyeholm paa Kiøbenhavns Rheed ere Aar 1787 begyndt at andlægges **Defensions-Værker** af Kong Christian den Syvende. For at befordre Arbeidets Fremgang ved disse efter Kongl. Majts. Resolution andlæggende Defensions-Værker her paa Kiøbenhavns Rheed og for at forekomme al Hinder og Uleilighed saavel for dette Arbeide som for de passerende Skibe og Fahrtøyer udkom en trykt Plakat fra Det Kongel. Admiralitæts- og Commissariats-Collegio af 29. Juny 1787, i hvilken Plakat alle Søefahrende bleve advarede, at de ikke passere over Refshalen, hvilket herefter indtil videre ikke kand tillades. Men at Skibene i dets Stæd gaae imellem Stubben og Refshalen. Ligeledes at Sand-Præmmene, som pleje at passere imellem Nyeholm og Lunetten ud paa Refshalen, skal ved Indsegling og Udsegling, efter Omstændighederne af Vind og Vand, holde sig saa langt fra Muderpræmmene, som maatte ligge under Varpene, for ey (ved deres Røer) at fange samme. Paa Nye Holm er Aar 1787 indrættet et Defensions-Contoir, hvorunder alt det, som angaaer bemælte Defensions-Værker, henhører.

Kilde:

Nicolai Jonge: Kiøbenhavns Beskrivelse, Bind 2

1945. Selskabet for Dansk Kulturhistorie, Gyldendalske Boghandel, Nordisk Forlag

Side 327 – 370.